

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

3|2014

Bohatý program konference o Podkarpatské Rusi za první republiky | „Národ odnikud“ v parlamentu ČR i v Domě národnostních menšin | Po první světové válce, další část historické studie Ivana Popa | Kniha Zapomenutý svět Podkarpatské Rusi | Slováci v Novém Klenovci | Historie Klubu TGM v Užhorodě | Když sovětská vojska překročila hranice..., stať Františka Hroníka | Rodný kraj: Andy Warhol, nebo Андрійко Вархола?

Jubileia a současnost

Pro editorial minulého čísla jsme zvolili titulky „Země v centru pozornosti“. Měli bychom dobrý důvod tento název zopakovat nebo aspoň připomenout, protože v letošním roce se region někdejší Podkarpatské Rusi skutečně těší ve veřejném prostoru značné pozornosti. Příčinou zvýšeného zájmu jsou nejen aktuální dramatické události na Ukrajině, jehož je Zakarpatská oblast součástí a pochopitelně nacházejí na Podkarpátí velký ohlas. Důležitým motivem zájmu je samotný letošní rok – jako příležitost k připomenutí důležitých historických výročí, velmi významných pro osud této země.

Na území Podkarpatské Rusi proběhly krvavé boje první světové války; v létě jsme vzpomněli stého výročí jejího začátku. Na letošní rok připadá 95. jubileum připojení Podkarpatské Rusi k nově vzniklé Československé republice. A 27. října uplyne 70 let od obsazení Podkarpátí sovětskou armádou.

Zájem o dějiny země, o níž se ve 20. století několikrát bojovalo, jednalo i vedly vášnivé spory, je tedy pochopitelný, ať už probíhá ve sdělovacích prostředcích či ve veřejných diskusích. Tomuto tématu se věnovala svými přednáškovými večery např. Knihovna Václava Havla. Filosofická fakulta Karlovy univerzity uspořádala v září podnětnou mezinárodní konferenci „Podkarpatská Rus v éře první republiky“. Také SPPR připravila k letošním výročním přednášku (viz pozvánka na této straně), rovněž spolupracovníci našeho časopisu z řad historiků i publicistů se přihlásili se svými příspěvky. Průběhu světové války věnoval historik Ivan Pop první část studie v č. 2|2014, nyní pokračuje na stránkách tohoto čísla. František Hroník se ve své stati zamýšlí nad tím, „jak jsme Podkarpatskou Rus /Karpatskou Ukrajinu předali sovětskému svazu“. Také pro příští čísla připravujeme články na historická témata. Jsme rádi, že jejich autoři mají k dějinám nekonvenční přístup a inspirují nás k novým pohledům.

AGÁTA PILÁTOVÁ

POZVÁNKY

Společnost přátel Podkarpatské Rusi srdečně zve na přednášku a besedu historika Davida Svobody
**Podkarpatsko, březen 1939:
anatomie jednoho dramatu**
ve čtvrtek 13. listopadu 2014 v 16.30 hodin
ve společenském sále Domu národnostních menšin,
Praha 2, Vokelova 3.

Rusínská iniciativa zve na celodenní
kulturní program o Rusínech
v sobotu 29. listopadu 2014 od 12 hodin
v Domě národnostních menšin v Praze 2, Vokelova 3.
Výstava fotografií, workshopy (lidová řemesla),
promítání filmů, přednášky a diskuse, ochutnávka
tradičních pochutin, hudební program.
Vstup volný

Foto Rudolf Hůlka

Saldoboš (Steblička): studna a chalupy s vysokými doškovými střechami, 1. 12. 1921. Fotografie Rudolfa Hůlky z archivu Slovenské knihovny Národní knihovny ČR.

Jak šla historie: Fakta, události, názory

Mýty a stereotypy v historii karpatských Rusínů. Osudy řeckokatolické církve na Podkarpatské Rusi. Národnostní politika Československé republiky. Školství. Divizní soud v Užhorodě a jeho hrdelní případy. Obraz Rusína v české próze. Autonomie jako politický i právní problém. Podíl ČSR na rozvoji vzdělanosti na Podkarpatské Rusi. Jazyk a jazyková kultura. Lidová kultura na Podkarpátí. Židé v podkarpatském regionu za první republiky.

Toto je pouze několik názvů z téměř šesti desítek příspěvků přenesených na dvou denní mezinárodní vědecké konferenci, kterou letos 16.–17. září uspořádala Katedra středoevropských studií Filosofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Na konferenci *Podkarpatská Rus v československém státě 1918–1945* zazněly zajímavé kapitoly z dějin Podkarpatské Rusi, její kultury a jazykovědy. Desítky vědců představily některé – často i dílčí, vždy však pozoruhodné, často objevené a ve východiscích nové – výsledky svých bádání. Za velkou pochvalu stojí už sám projekt konference, který umožnil soustředit odborníky z Česka, Slovenska, Ukrajiny, USA, Maďar-

ska, Polska a dalších zemí a řadu pozoruhodných témat a názorů.

Akce měla rovněž poutavý doprovodný program: vedle společenského setkání a promítání filmu Vladislava Vančury *Marijka nevěrnice* především výstavu ve foyer Filosofické fakulty *Občané Podkarpatské Rusi v boji za svobodu Československa 1938–1945*. (K výstavě, která soustředila výběr důležitých údajů o odboji Podkarpattců za války a unikátní fotografie, se ještě vrátíme později.)

Historie, právo, národy a národnosti

Profesor *P. R. Magocsi* ve svém vstupu vyvracel některé historické stereotypy a mýty, zejména vztě tvrzení o tisíciletém útlaku Rusínů (ale i Slováků aj. národů) „pod uherským jhem“. „Uherské mocenské struktury nedělaly zvláštní rozdíly mezi Maďary a ostatními,“ řekl profesor a dodal, že povědomí útlaku se snažil udržet bohužel i český, hlavně však sovětský režim. Renomovaný slovenský historik *prof. P. Švorc* se zabýval situací Židů na Podkarpátí (před druhou světovou válkou tvořili 14% obyvatelstva) a jejich proměňujícím se vztahem k Československu.

Pokračování na straně 3

Znovuobjevený „zmizelý svět“

Až jednou bude někdo psát dějiny Slovanské knihovny (součásti Národní knihovny, jež sídlí v pražském Klementinu), neměl by pominout příběh jedné její nové publikace: nedávno vyšla péčí této slavné instituce kniha *Zmizelý svět Podkarpatské Rusi*. Za jejím vznikem je téměř detektivní story, která zároveň vypovídá o tvůrčí invenci i mravní pečlivosti odborných pracovníků knihovny.

Po léta ležely v depozitáři Slovanské knihovny nepovšimnuty krabice s negativy Rudolfa Hůlky, úředníka, fotografa a překladatele, který počátkem dvacátých let minulého století pobýval na Podkarpatské Rusi. Kromě plnění úředních povinností fotografoval tamní přírodu, lidi, kroje, svéráz života místních obyvatel. Negativy (neobsahovaly pouze snímky z Podkarpatské Rusi, ale i z dalších lokalit ČSR), většinou skleněné desky, byly objeveny, vyvolány, utříděny a po pečlivém výběru z nich vznikla skvostná kniha. Je samozřejmě opatřena zasvěcenými odbornými komentáři,

údaji o životě a tvorbě autora, důkladným poznámkovým aparátem, bibliografií a popisky.

Zejména to poslední znamenalo pro tvůrce projektu Lukáše Babku a Hanu Opleštilovou spoustu badatelské práce a pátrání někdy skutečně až detektivní. Lokality, které Rudolf Hůlka téměř před sto lety fotografoval, vypadají dnes úplně jinak, krajina se proměnila, spousta staveb neexistuje, názvy míst a ulic mají nová jména, některé obce zanikly, jiné autor fotografií vůbec nepopsal.

Nicméně editorskému týmu, k němuž je třeba přičlenit i Ondřeje Huleše, který knihu graficky upravil a vysázal, se podařilo snad všechno potřebné dohledat, identifikovat, pojmenovat. Knihu rozčlenili do několika oddílů podle regionů (Užhorod a okolí, západ, střed a východ Podkarpatské Rusi, ukázky z dalších oblastí, kde Hůlka fotografoval).

Je to nejen vzácné a obsažné dobové svědectví o „zmizelém světě“, ale současně také krásná kniha; listování jejími stránkami přináší radost a požitky.

Knihu lze objednat na: vydavatelstvi@nkp.cz.

ap

Portrét Rudolfa Hůlky

Foto z archivu Slovanské knihovny NK ČR

Pozdravení Aničky Pliškové k narozeninám

V létě letošního roku oslavila padesátiny doc. PhDr. Anna Plišková, PhD, slovenská rusinistka, docentka rusínského jazyka a literatury na Prešovské univerzitě. Má podstatnou zásluhu na kodifikaci rusínštiny na Slovensku.

Narodila se 27. června 1964 ve Snině; životní směřování a budoucí profesi ovlivnilo rusínské prostředí východního Slovenska. Na Filosofické fakultě v Prešově vystudovala ukrajinský a slovenský jazyk a literaturu (v době studií ještě nebylo možno studovat rusínštinu).

Začínala jako redaktorka časopisů *Nove žytтя*, posléze, po pádu komunismu, pracovala v redakcích rusínských periodik *Narodny novinky* a *Rusyn*. Souběžně se stále více soustřeďovala na pedagogickou a vědeckou práci především v oblasti rusínské lingvistiky. Tématem její disertační práce byl problém spisovného jazyka karpatských Rusínů a jeho kodifikace. Dlouhodobě – a produktivně! – usílí o kodifikaci rusínského spisovného jazyka na Slovensku se

stalo leitmotivem její odborné i publicistické činnosti. V roce 2010 obhájila na Univerzitě J. A. Komenského v Bratislavě docenturu.

O výsledcích vědecké a pedagogické činnosti Anny Pliškové svědčí bohatá bibliografie; je autorkou řady odborných statí a monografií. Např. *Rusínský jazyk na Slovensku*, *studie Literární jazyk Prešovské Rusi*, *K fungování rusínského jazyka ve výchovně vzdělávacím systému*, *Mateřský jazyk Rusínů na začátku 21. století*. Je spoluautorkou a autorkou dlouhé řady učebnic rusínštiny. Na univerzitě se věnuje výchově budoucích rusinistů.

Práce Anny Pliškové výrazným způsobem přispěla k sebeuvědomění Rusínů na Slovensku; má zásluhu na tom, že zdejší Rusíni se v hojném počtu hlásí ke své národnosti.

Osobně je Anička výtečná, komunikativní a vstřícná společnice, spolehlivá partnerka. Jak to o ní napsal prof. Magocsi: známe ji jako „něžnou duši“, která svou prací „dokázala zajistit pevnou základnu pro profesionalizaci rusinistiky jako vědeckého oboru“.

ap

SPPR na zámku v Čakovcích

Naše Společnost dostala pozvání od představitelů Městské části Praha-Čakovice, aby v nově rekonstruovaných prostorách čakovického zámku pořádala výstavy a další akce. Na druhou polovinu května jsme připravili pro čakovické občany a další zájemce výstavu fotografií Jiřího Havla z Podkarpatské Rusi a besedu o kultuře a umění. Naše prezentace se setkala s vstřícným zájmem, doufáme, že se sem vrátíme s dalším projektem.

red.

Jiří Havel uvádí výstavu svých fotografií z Podkarpatské Rusi

Foto Michal Spišák

Jak šla historie: Fakta, události, názory

Dokončení ze strany 1

Doc. Vl. Fenyč, děkan Historické fakulty Užhorodské univerzity, se věnoval moderním dějinám řeckokatolické církve, kterou sovětská vláda hned po svém nástupu na dlouhá léta zlikvidovala. Soudil, že „nejdramatičtějším momentem historie této církve je i to, že v důsledku přílišné angažovanosti pro ideologie zrozené moderním nacionalismem vlastně řeckokatolická církev, její klérus i laici, sama sebe přinášela za oběť pravosláví, ale i uherské koruně a ukrajinskému národu.“

JUDr. J. Štefanica se zabýval historickým významem Filadelfské dohody a Užhorodského memoranda pro právní postavení Podkarpatské Rusi. Historická či právní témata zvolila i řada dalších účastníků konference. Např. *I. Ustič* hovořil o státoprávních aspektech připojení PR k Československu, *Mgr. R. Pejša* o autonomii Podkarpatské Rusi jako politicko-právnímu problému; slibovanou, ale stále oddávanou autonomii a důsledky jejího odkládání připomínali i další historici.

Vynikající vstup *prof. J. Rychlíka* se zabýval národnostními procesy u slovanského obyvatelstva regionu v letech 1919 – 1938; autor připomněl, že před rokem 1918 nemělo „slovanské obyvatelstvo jasně stanovené povědomí, definovalo se hlavně nábožensky jako řeckokatolické,“ teprve v dalším období se „jasně vykrystalizovaly tři směry: velkoruský, ukrajinský a rusínský.“ Huculskou republiku v l. 1918-19 pojal *PhDr. T. Bandžech* jako „příběh zapomenuté republiky“ a zamýšlel se nad jejími negativními i pozitivními dopady.

PhDr. Jiří Plachý (mimořádně – hlavní inspirátor a obětavý organizátor konference) přispěl objevnými fakty o počátcích henleinovského hnutí na Podkarpatsku ve druhé polovině 30. let min. století. Připomněl málo známé skutečnosti, např. že henleinovská Karpatoněmecká strana zde získala ve volbách v r. 1936 výraznou podporu mezi tamním německým obyvatelstvem.

Mgr. D. Svoboda analyzoval misi generála Lva Prchaly a osudové události března 1939, které dle autora stojí poněkud stranou pozornosti českých historiků, přitom jde o osobnost, která výrazně ovlivnila tehdejší dění a jíž věnují pozornost historiografové jiných států.

Vl. Kuštek hovořil o činnosti J. Zajíce, V. Ščerenkého a K. Prokopa, podkarpatských poslanců za Agrární stranu. (Tomuto tématu se věnoval i na stránkách našeho časopisu v minulých letech.)

Vzdělanost a rozvoj školství

Mnoho podnětného zaznělo o školství, zejména o podílu Československa na rozvoji vzdělanosti. V obsažném příspěvku o školství na PR v prvním desetiletí existence ČSR připomněl *Mgr. P. Skala*, že těsně po 1. světové válce dosahovala negramotnost často až 70%. Spolu s nedostatkem učitelů, nezájmem místních obyvatel o vzdělání a s dalšími problémy to musel československý stát řešit, což se mu v podstatě dařilo. Nicméně stále přetrvával jazykový problém a určitý odpor některých vrs-

tev k zakládání českých škol. O neobvyklém a úspěšném experimentu – „cikánské škole“ v Užhorodě, první svého druhu v celém státě, hovořil *Mgr. M. Schuster*. „Škola přetrvala i během druhé světové války a v nových materiálních i intelektuálních podmínkách existuje až do současnosti,“ konstatoval autor.

Pozoruhodný byl příspěvek *S. Čovrijové* „Pedagogicko-vzdělávací činnosti Augustina Vološina o jeho aktivitách ve 20. a 30. letech.“

Kultura, umění, podkarpatoruské inspirace

Na konferenci byla bohatě zastoupena kulturní a umělecká témata. Není ostatně divu, vždyť Podkarpatská Rus a Rusíni byli pro české umělce nesmírně inspirativní. Nemluvě o četných studiích českých etnografů, sběratelů lidového umění od uměleckořemeslné tvorby až po lidové písně. Obrazu Podkarpatské Rusi

taci. Jmenoval také další autory a výzkumníky (mnozí pobývali na PR buď jako úředníci či ze soukromého zájmu) a uvedl i podporu státu, již poskytl uměleckohistorickým výzkumům. Obdobné téma zvolila i *PhDr. Nada Valášková*, která mluvila o prezentaci a dokumentaci lidové kultury Podkarpatské Rusi v meziválečném Československu, zejména o výstavách (velká výstava v r. 1924 v Národopisném muzeu v Praze), jež obyvatelům ostatních částí ČR představily rusínskou kulturu a nepřímo podpořily tento region i hospodářsky.

Pracovníci Slovanské knihovny *PhDr. L. Babka* a *Mgr. H. Opleštilová* představili osobnost a tvorbu českého fotografa, výtvarníka a překladatele Rudolfa Hůlky. Pracoval na PR ve dvacátých letech jako úředník, ale přivezl odtud především unikátní soubor fotografií. Slovanská knihovna z nich uspořádala a vydala výběr pod názvem *Zmizelý svět Podkarpatské*

Foto Jiří Havel

Z výstavy *Občané Podkarpatské Rusi v boji za svobodu Československa ve foyer Filosofické fakulty v Praze*

v české próze se věnoval mj. *Doc. Mgr. Gilk*. „Podkarpatská Rus byla jedním z fenoménů kultury první republiky, jež svou jinakostí přitahovala široké spektrum českých prozaiků,“ správně připomněl autor. Jako příklady uvedl mj. prózy Jaroslava Durycha, Ivana Olbrachta či Karla Čapka. Hovořil především o uměleckých prostředcích a postupech, jichž autoři využívali pro ztvárnění odlišné kultury i lidskou rukou nedotčené přírody. Postavou podkarpatského Rusína v české meziválečné próze se zabýval i *Mgr. J. Hrabal*.

Značnou pozornost věnovali účastníci setkání lidové kultuře Podkarpatské Rusi. *Doc. PhDr. M. Válka* hovořil o výzkumu českých národopisců v regionu, zvláště o objevných studiích A. Kožmínové, jejíž dílo Podkarpatská Rus z počátku dvacátých let „se stalo nadlouhou základním zdrojem poznání o této zemi.“ Připomněl uměleckého historika F. Zapletala, který se věnoval zejména dřevěným kostelům a provedl jejich fotografickou dokumen-

Rusi. (O knize je řeč na dalších stránkách časopisu.)

Ke kulturním blokům konference je třeba přiřadit i příspěvky o architektuře a stavitelství (např. *Mgr. H. Holé* o moderní výstavbě ve městech a obcích), i o dalších osobnostech, které se věnovaly podkarpatoruské kultuře a umění, či se ve své tvorbě touto zemí inspirovaly.

Jak jsme zmínili, součástí akce na Filosofické fakultě v Praze byla i podnětná výstava *Občané Podkarpatské Rusi v boji za svobodu Československa 1938–45*, věnovaná Rusínům v zahraničním odboji. Obsahovala fakta o účasti Rusínů na východní frontě, v armádách Velké Británie, Francie, ve vojenských jednotkách na Středním východě

Mezinárodní konference pokračovala v polovině října v Užhorodě na půdě Historické fakulty Užhorodské univerzity, která se podílela i na pořádání pražského setkání. Příspěvky vyjdou v nejbližší době v knižním sborníku.

Karpatští Rusíni v českém parlamentu

V létě došlo k pozoruhodné, svým způsobem mimořádné události: na půdě Poslanecké sněmovny českého parlamentu ve Sněmovní ulici bylo 19. června prezentováno české vydání dějin Karpatských Rusínů *Národ odnikud*. Autorem knihy je přední odborník na rusínské dějiny profesor torontské univerzity P. R. Magocsi, do češtiny přeložil M. Kopecký, vydal užhorodský nakladatel Valerij Padjak.

Knihy poutavě přibližuje historii Rusínů pod, před i za Karpaty, přináší spoustu faktografických údajů a je doprovázena bohatým obrazovým materiálem. V jednom ze sálů Poslanecké sněmovny proběhla její prezentace se vši noblesou, uvedli ji poslanci, autor i nakladatel, byl přítomen také překladatel.

Jen jsem si říkala, že v Česku žijící a publikující rusínský historik Ivan Pop by si také zasloužil podobně reprezentativní prezentaci svých publikací...

Odpoledne téhož dne jsme publikaci představili na malé slavnosti pořádané naší Společností v Domě národnostních menšin. Na stránkách časopisu jsme o ní už několikrát informovali, např. v minulém čísle PR v rozhovoru s autorem. Nyní je česká verze konečně dostupná i našim členům a zájemcům. Jak můžete knihu získat, informujeme níže.

Jak výhodně získat knihu *Národ odnikud*

Společnost přátel Podkarpatské Rusi byla pověřena výhradní distribucí českého překladu Magocsiho knihy *Národ odnikud – ilustrované dějiny karpatských Rusínů*. Naším prostřednictvím

P. R. Magocsi

Foto David Pilát

se kniha dostala na pulty některých významných knihkupectví, která ji nabízejí k prodeji za 238 Kč. Kniha je vytištěna na křídovém papíru a na 120 stránkách většího formátu přináší kromě kvalitního textu známého odborníka téměř dvě stovky nejreprezentativnějších fotografií, map a ilustrací z dějin rusínského národa.

Na akcích SPPR budeme knihu prodávat pro naše členy se slevou. Můžete ji ale také dostat až do domu poštou, když si ji objednáte na adrese SPPR, nebo ještě lépe – pro rychlejší vyřízení, na adrese člena výboru, který má distribuci knih na starosti: Jiří Havel, Rostislavova 11, 140 00 Praha 4, mail: j.v.havel@seznam.cz. V tomto případě budeme našim členům knihu účtovat 150 Kč, k tomu 92 Kč poštovné, takže vás vyjde na 242 Kč; to znamená téměř na stejnou částku, za kterou je kniha nabízena v obchodech. Prosíme však:

uvědomte si v objednávkách, že jste členy SPPR, abychom vám neúčtovali plnou cenu.

Zároveň si dovoluujeme připomenout, že se blíží vánoční svátky a své přátele, příbuzné a známé můžete potěšit některou z knih vydanou SPPR. Zakoupením těchto publikací podporujete vydání dalších knih s tematikou Podkarpatské Rusi. Připomínáme tu naše poslední tituly: *Cesty a křižovatky*, vzpomínky Světlý Mathauserové na Podkarpatskou Rus, kde strávila dětství či knihu o fotbalové legendě Alexu Bokšayovi. Ze starší produkce krásné povídky Jaromíra Tomečka ve svazku *Na poloninách* nebo *Mezi Huculý* od Anny Brtníkové Petříkové. Přesáhne-li cena objednávky 250 Kč, nebudeme vám účtovat poštovné. Kompletní nabídku našich publikací najdete na webových stránkách naší Společnosti.

jh

VZPOMÍNÁME

Český básník země podkarpatoruské

Už je to pět let, co mezi námi není básník a publicista Jaromír Hořec (narodil se 18. 12. 1921 v Chustu, zemřel 22. 11. 2009 v Praze), spoluzakladatel a dlouholetý předseda Společnosti přátel Podkarpatské Rusi.

Byl jedním ze zakladatelů deníku *Mladá fronta* v roce 1945 a jeho prvním šéfredaktorem. V období 1965–1969 působil na Karlově univerzitě, z politických důvodů ji však musel po roce 1968 opustit. Mnozí z nás znají Hořecovy básně a hravě poetické texty k písničkám, které se stále v rozhlase hrají, pamatujeme i publikace samizdatové České expedice; víme

o jeho obtížném životě v letech normalizace i o kriminálu.

Z podnětu Jaromíra Hořce jsme v roce 1990 založili Společnost přátel Podkarpatské Rusi, v níž se sdružili Češi, Slovinci i zde žijící Rusíni; J. Hořec ji deset let řídil. Byl to invenční předseda, přicházel s inspirativními nápady. Spoustu z nich jsme postupně uskutečnili. Ve svých procítěných básních se vracel k zemi, v níž se narodil a k níž získal trvalou citovou vazbu. V devadesátých letech se tam znovu podíval i osobně, po mnoha desetiletích zas mohl procházet chustskými ulicemi, kudy chodil jako chlapec. Mohu dosvědčit, že to pro něj hodně znamenalo.

Před deseti lety odešel Jan Kristofori

Před deseti lety nás opustil malíř Jan Kristofori (1931 – 2004). Rodák z Mukačeva se v rámci repatriace po druhé světové válce dostal do Československa. Pro nedostatečnou znalost češtiny nemohl pomýšlet na studium výtvarného umění, živil se malováním porcelánu, později v propagaci, maloval i reklamy.

Za „nepatřičné názory“ ho zavřeli a Kristofori strávil sedm let v jáchymovské dolech a jiných kriminálech. Když ho v roce 1958 propustili

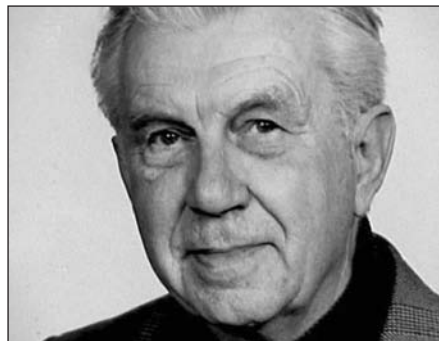

a vrátili mu občanská práva, narukoval na dva roky k „černým baronům“. V té době kreslil pro Naše vojsko karikatury, v kresleném humoru pokračoval i po návratu z vojny. Po srpnu 1968 odjel do zahraničí, zakotvil zejména v severoevropských zemích.

Jan Kristofori byl dlouho uměleckým vyhnancem ve své zemi. Jeho avantgardní umění burčující národ k osvobození bylo trnem v oku tehdejších mocných. Teprve porevoluční doba mu dala šanci, aby jeho tvorba vešla do povědomí milovníků umění i u nás.

Jan Kristofori působil po návratu domů i jako umělecký organizátor; na vlastní náklady zřídil a vedl umělecký salón, kde pořádal výstavy, koncerty, besedy.

ap

První světová válka a osudy podkarpatských Rusínů (II)

Historik Ivan Pop pokračuje v cyklu historických statí o událostech první světové války a po ní, které výrazně ovlivnily situaci Rusínů. První část jsme otiskli v č. 2/2014.

Rok 1919

Výsledkem krvavých let nesmyslné války byl rozpad čtyř monarchií: rakousko-uherské, německé, ruské a turecké. Na jejich troskách vznikly na mapě Evropy nové státy – Československo, Rakousko, Maďarsko, Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (pozdější Jugoslávie), Finsko, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Polsko. Připojením Sedmihradska, Bessarabie (dnešní Moldavsko) a Bukoviny si územně značně zvětšilo Rumunsko. Avšak řada z těchto států zdědila od Rakousko-Uherska mnohonárodnostní složení, v nichž jeden národ dominoval nad ostatními. Musíme ale konstatovat, že ve středoevropském prostoru v té době nebylo možné nakreslit tzv. spravedlivé etnické hranice. Novou mapu Evropy i světa potvrdila mírová konference, která se konala v roce 1919 v zámku Versailles u Paříže.

Rozpad Rakousko-Uherska urychlil vývoj událostí v rusínských komitátech v Uhrách a v prostředí rusínských imigrantů v USA. Právě jejich sjednocení (Amerikanskaja narodnaja rada Uhro-Rusínov, ANRUR) si vzala za úkol vytvořit národně státní program Rusínů. Nejvíce je přitahovala československá akce. Vůdčí osobnosti ANRUR (G. Žatkovič aj.) navázaly kontakty s T. G. Masarykem a společně pak posoudili otázku připojení území, kde žili jihokarpatští Rusíni, k Československu.

Na území od Popradu po Jasiňu vznikla celá řada tzv. národních rad: v Staré Ľubovni, v Prešově, Užhorodu, Svaljavě, Chustu, Marošské Sihoti. V Jasini byla dokonce vyhlášena Huculská republika! Každá z těchto národních rad se snažila prosadit vlastní orientaci – ruskou, ukrajinskou, maďarskou, československou, což svědčilo o celkové politické dezorientaci Rusínů na domácí půdě. Naproti tomu nová maďarská vláda se snažila prosadit myšlenku vytvoření „Podunajských spojených států“; ovšem marně, na všechno už bylo pozdě.

Ze svazku Uherska vystoupili Srbové, Chorvaté, Slovinci, sedmihradští Rumuni. Jediní, kteří přijali nabízenou autonomii, byli někteří zástupci Rusínů. Vláda v Budapešti dne 21. prosince 1918 zákonem číslo X vyhlásila zřízení provincie Ruská krajina, avšak bez určení její budoucích hranic. Díky tomu i nezkušené Rusíni pochopili, že je to fraška. Začátkem ledna 1919 začali českoslovenští legionáři v souladu s rozhodnutím vítězných mocností s obsazováním rusínského území.

Situace v Evropě na jaře 1919 zároveň napomáhala urychlení procesu konsolidace politických sil v rusínském prostředí. Orientace Rusínů na Rusko odpadla kvůli strachu z bolševismu, ukrajinské státy se na mapě Evropy neudržely, komunistický převrat v Budapešti eliminoval promaďarské sympatie. Idea při-

pojení k Československu se pro absolutní většinu politicky aktivních Rusínů stala spásnou nutností. 8. května 1919 se v Užhorodu konala společná schůzka místních rad s delegací amerických Rusínů. Na schůzce byla vytvořena Centrální ruská národní rada (CRNR), která se vyslovila pro připojení rusínského území k Československu. Rusínská delegace se zúčastnila jednání na mírové konferenci v Paříži. Problém Rusínů se přičiněním k československé diplomacii stal předmětem jednání na nejvyšší úrovni. Začátkem září mírová konference v Saint-Germain-en-Laye definitivně vyřešila problém jihokarpatských Rusínů. 10. 09. 1919 byla mezi státy Dohody a Rakouskem podepsána mírová smlouva. Součástí smlouvy se stala tzv. malá minoritní smlouva, podle níž bylo území jihokarpatských Rusínů začleněno do Republiky československé jako autonomní jednotka. Toto připojení bylo dodatečně potvr-

Avšak Direktorium bylo fakticky nevyhraněným celkem, obsahujícím prvky provizorního autonomního sněmu a orgánu autonomní správy a nemělo skutečný vliv na správu země. Veškerá opatření prováděl administrátor (český administrátor J. Brejcha) po dohodě s vojenským velitelem (francouzský generál E. Hennocque). Toto „rozdělení moci“ se stalo nepříjemným překvapením pro rusínské politiky, zvláště pro ty amerického původu, kteří byli vychováni v podmínkách právního státu. Autonomie Podkarpatské Rusi byla zakotvena v Ústavní listině Republiky československé, schválené 29. února 1920. Avšak ustanovení mírové smlouvy týkající se autonomie Podkarpatské Rusi nebyla do ústavy doslovně převzata. Zákonodárným orgánem tu měl být sněm. Ale podle Ústavní listiny se zákony autonomního sněmu stávaly platnými až po podpisu prezidentem republiky. V čele výkonné moci

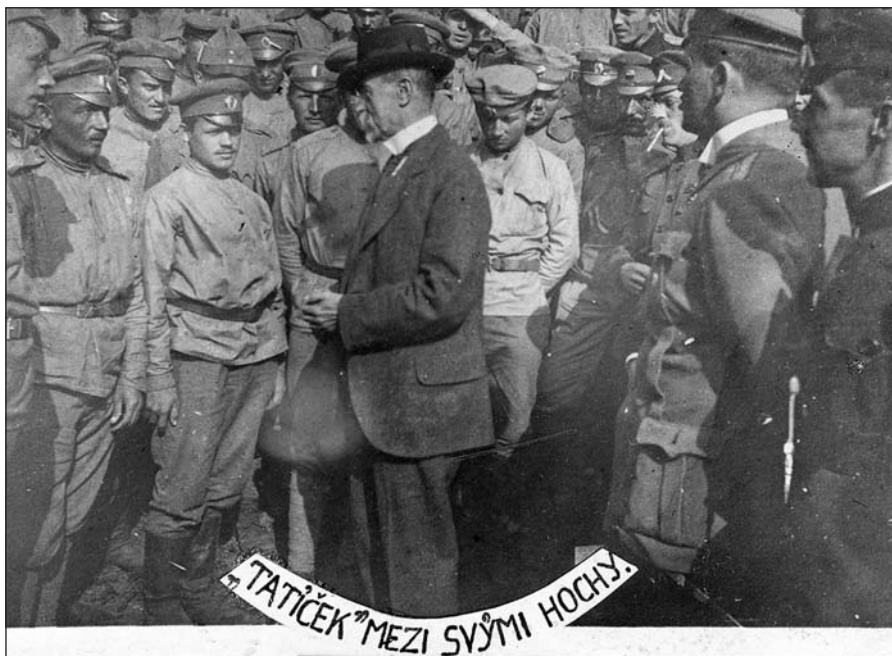

Foto archiv

zeno Trianonskou mírovou smlouvou, podepsanou mezi vítěznými mocnostmi a Maďarskem 4. června 1920.

Podle článků mírové smlouvy se vláda ČSR zavazovala, že zorganizuje rusínské území jižně od Karpat jako autonomní jednotku v československém státě. V srpnu 1920 byl region díky úsilí čs. diplomacie zbaven přítomnosti rumunského okupačního vojska, které se tu zdržovalo od jara 1919 po porážce maďarské rudé armády a drancovalo území. Za účelem konsolidaci poměrů po dvojí okupaci země byla vyhlášena diktatura vojenské správy (zrušena 1923), zároveň zřízena Civilní správa. Dne 7. listopadu 1919 schválila vláda ČSR Generální statut pro organizaci a administraci Podkarpatské Rusi. To byl první dokument, v němž zazněl oficiální název regionu – Podkarpatská Rus. Současně vláda jmenovala rusínskou autonomní radu v čele s G. Žatkovičem (tzv. Direktorium).

měl být guvernér jmenovaný na návrh vlády prezidentem republiky. A to byla další odchylka od formulace mírové smlouvy, podle níž měl být guvernér autonomního území odpovědný rusínskému sněmu. Podle ústavy se sice guvernér stal vysokým státním úředníkem, ale plně závislým na československé vládě. Tyto „drobné opravy“ mírové smlouvy se mohly stát v budoucnu předmětem sporů mezi rusínskými politiky, vládou a prezidentem ČSR.

Avšak začlenění Podkarpatské Rusi do Československa můžeme hodnotit ve všech směrech pozitivně: země se dostala z područí málo vyspělého agrárního státu do státního útvaru, který patřil v té době do první desítky průmyslových států, do společnosti liberální demokracie a národní tolerance. Záleželo na Rusínech, jak těchto pozitiv dokážou využít.

O Klubu T. G. Masaryka v Užhorodě

V minulém čísle našeho časopisu se předseda Klubu TGM v Užhorodě Ivan Latko věnoval kulturním a vzdělávacím aktivitám, jejichž prostřednictvím se obyvatelé (nejen) hlavního města Zakarpatské oblasti, někdejší Podkarpatské Rusi, seznamují s historií zejména meziválečného Československa. V další části svého příspěvku autor seznamuje čtenáře s historií a činností neaktivnější organizace působící v této oblasti - užhorodského Klubu T. G. Masaryka,

Klub T. G. Masaryka byl ustaven dne 18. ledna 1998 a byl zaregistrován městskou správou v Užhorodě. Dnes má klub 79 členů. Hlavním cílem této organizace je propagace myšlenek velkého evropského demokrata, myslitele a přítele našeho kraje Tomáše Garrigue Masaryka. Dalším cílem klubu se stalo dosažení povolení městské rady, aby byl v Užhorodě obnoven pomník prvního prezidenta Československé republiky; tento památník má historickou logiku, vždyť součástí předválečné ČSR byla rovněž Podkarpatská Rus.

Plánovali jsme, že po realizaci této základní myšlenky můžeme pracovat na tom, aby se i další památky na počest T. G. Masaryka vrátily na místa, kde byly umístěny za první ČSR (Rachov, Velké Berezné). Dodáváme, že v Užhorodě byl pomník prezidentu T. G. Masarykovi odhalen v roce 1929. Jeho autorkou byla Olena Sinali-Mondičová. V roce 1938 byl památník bohužel odstraněn Maďary, kteří obsadili Podkarpatskou Rus, následně putoval na území bývalého komunistického Československa (Bratislava, Hranice na Moravě) a tam byl exponenty režimu zničen. (Pozn. red.: O osudu Masarykovy pomníku i o jeho autorce O. Mondičové jsme několikrát podrobně psali i na stránkách našeho časopisu.)

Před klubem stála nelehká práce, realizace vytýčených plánů nebyla snadná. Začali jsme připravovat informativní a propagační materiály v novinách a časopisech, různá vystoupení v rozhlasu a televizi. V České republice nás podpořila Společnost přátel Podkarpatské Rusi, Nadace T. G. M., Masarykova společnost v Praze a Brně, a zejména Československý ústav zahraniční.

Milí čtenáři, musíte pochopit, že jsme na Ukrajině měli velké problémy. Část organizací a lidí (nacionalistického směru) proti nám psala a dokonce tvrdila, citují: „že nás Praha koupila za peníze a po odhalení pomníku T. G. M. odjedeme žít do ČR.“ To vše jsme přestáli. Významně nás podpořila užhorodská městská samospráva a partnerské město Česká Lípa (tehdejší starosta Petr Skokan).

Povolení k instalaci pomníku dostal Klub T. G. M. od místní správy na začátku roku 2001. Celý rok poté Československý ústav zahraniční a jeho člen Josef Vajce (autor sochy) pracovali na realizaci projektu. 28. března 2002 byla socha T. G. Masaryka v Užhorodě odhalena. Znamenalo to naše velké vítězství. Na odhalení busty přijel tehdejší předseda Senátu Parlamentu ČR Petr Pithart s manželkou a jedenáct poslanců a senátorů českého parlamentu, před-

stavitelé Společnosti přátel Podkarpatské Rusi, mnozí krajané. Naproti tomu se zúčastnilo velmi málo představitelů města Užhorod, zástupci oblastní správy nedorazili vůbec. Část lidí asi ještě měla strach, ale to je pochopitelné. Pravdou však je, že dnes začínají delegace z ČR návštěvu našeho kraje právě zastavením u busty T. G. M. Lidé si však už vůbec nepamatují, anebo si nechtějí vzpomenout, kdy a jak se dostala busta Masaryka do Užhorodu a kdo se zasloužil o to, že ve městě je...

Po nové aktivní práci, včetně přesvědčování místních vládních struktur měst Rachovo a Vel-

ký Berezný, byly odhaleny další památníky na počest našeho prezidenta. 28. října 2010 byla odhalena pamětní deska T. G. Masaryka v Rachově (financovaná členskými příspěvky a dary našich sponzorů). Dne 19. května 2011 byla odhalena další tabule připomínající prvního československého prezidenta v obci Velký Berezný. Dne 24. září 2011 byla díky místní správě v rámci oslav města Svaljavy odhalena busta T. G. Masaryka. Zároveň byl obnoven nápis „Masarykova škola“ z období první ČSR na budově dnešní 1. základní školy. Hlavní cíl – vrátit na současné území Zakarpatské oblasti pomníky a tabule, které zde byly za první ČSR – jsme splnili. A co dál? Ještě bychom chtěli vrátit tabuli na počest T. G. M. v Užhorodě na Županské náměstí. Zde Masaryk při návštěvě města a kraje vystoupil 21. září 1921 a z balkónu pozdravil místní obyvatelstvo.

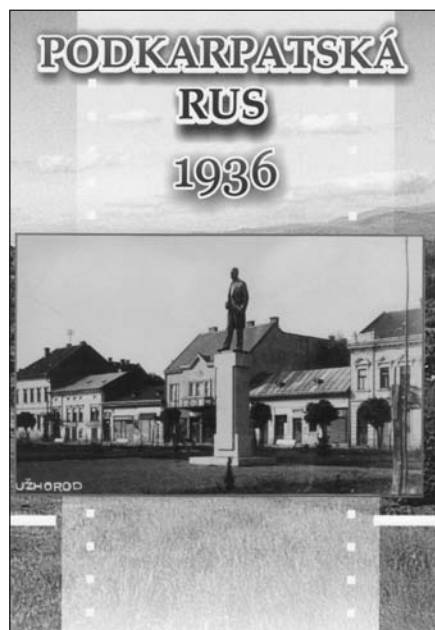
Klub T. G. M. vyvíjí aktivní vydavatelskou a propagační činnost na Ukrajině a také v České a Slovenské republice. Ve spolupráci s českým spolkem J. A. Komenského a Užhorodským spolkem Slováků vydáváme už od roku 1997 ročenku „Náš kalendář“. Zde informujeme o aktivitách a činnosti spolků, o historii a kultuře. Vydáváme vzpomínkové materiály odkazující na život v období let 1918-1938. Vydali jsme např. soubory pohlednic „Československé stopy na Podkarpatské Rusi“ (Užhorod, Mukačevo, Chust, Iršava, Rachov, Perečín, Velký Berezný, Svaljava),

kde ukazujeme, jaké budovy a co bylo v období Československa vybudováno.

Největší úspěch však mají naše reedice ze zmiňované doby. V uplynulých letech se jednalo o knihy Václav Drahný a František Drahný: „Podkarpatská Rus a její přírodní a zemědělské poměry“ (první vydání v roce 1921); Amalie Kožmínová: „Podkarpatská Rus, práce a život lidu“ (1922); „Podkarpatská Rus“ (1932); „Podkarpatská Rus 1919–1936“ (v ruském jazyce). „Podkarpatská Rus“ 1936 (vydal Klub přátel Podkarpatské Rusi v Bratislavě); „Technická práce na Podkarpatské Rusi“ (1935); „Kroupův průvodce“ (z roku 1935); „Průvodce Podkarpatskou Rusi 1935“ (vydal Klub československých turistů); „Náš Masaryk“ (sborník přednášek); „Edvard Beneš a Podkarpatská Rus“; „Masaryk se vrátil do Užhorodu“; „Průvodce Jaroslava Dostála Podkarpatská Rus“ (1936, vydal Klub ČST); Niederle: „Byt i kultura dřevních Slavian“; „Průvodce Užhorodem“ (1935); „Mukačevo“ (1935); „Chust“ (1935); „Karpatské jsme děti: české písně z první republiky“. Dále kniha Jaroslava Vavrouška „Církevní památky na Podkarpatské Rusi“ (z r. 1929).

Vydáváme i další publikace, např. Dmitrij Pop: „Čeština pro rusky hovořící“, Irina Hojdašová: „Čeština pro Ukrajince“, „Putování po židovských památkách v Užhorodě“ (texty v ruštině a češtině). Podrobné informace o naší práci, vydavatelské činnosti a knihách můžete najít na našich webových stránkách www.klub-tgm.cz.

Svou činnost uskutečňujeme v nelehkých podmínkách. Děláme ji bez jakékoli finanční

podpory ukrajinského státu. Na druhé straně nám však ukrajinský stát nedělá problémy, a to je dobře. V poslední době nám pomáhá Kraj Vysočina a několik podnikatelských struktur z ČR. Ve své práci budeme pokračovat a nevzdáme ji.

IVAN LATKO

předseda Klubu T. G. Masaryka v Užhorodě

Slováci na Podkarpatskej Rusi – Nový Klenovec

Hranice najvýchodnejšej oblasti trvalej prítomnosti Slovákov historicky dosahovali Užhorod a jeho blízke okolie (obce Huta, Onokovce). Išlo o kompaktné osídlenie, kde podiel Slovákov dosahoval vyše polovice obyvateľstva. Ďalšiu kategóriu slovenského osídlenia v mestách a obciach západnej a strednej časti Podkarpatskej Rusi predstavujú potomkovia prisťahovaleckých vln zo Slovenska (z oblastí Oravy, Liptova a Gemera), ktorí tu žijú od 18.–19. storočia. Podľa výsledkov sčítania obyvateľstva z r. 1930 počet Slovákov v kraji predstavoval okolo 20.000.

V celom kraji sa nachádzalo 18 miest a obcí, v ktorých žilo viac ako 10% obyvateľov slovenskej národnosti. Boli to Užhorod, Jovra (Storožnica), Radvanka, Horjany, Huta, Domanince, Onokovce, Perečín, Veľký Berezny, Turja Remety, Seredné, Antalovce, Palanok, Šešestovo, Fridešovo, Nový Klenovec, Svaljava a Dohé.

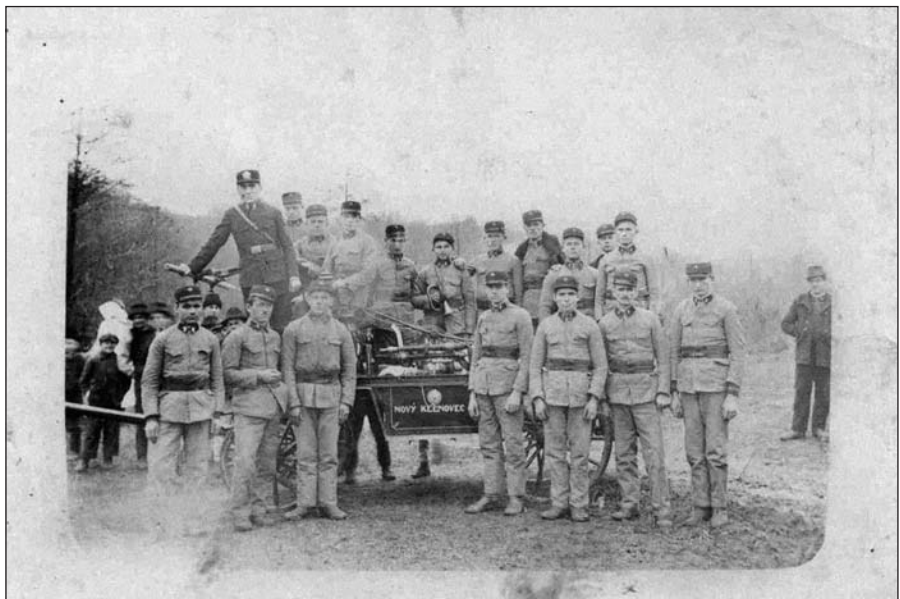
V dnešnom čísle sa budeme venovať histórii obce Nový Klenovec, nachádzajúcej sa 12 km severne od Mukačeva. V obci žilo v r. 1930 necelých 600 Slovákov z celkového počtu 689 obyvateľov. Ako sa dostali do týchto končín?

Iniciátorom povolania presídlencov a vzniku novej kolónie bol inšpektor Obchodnej komory T. Rombauer z panstva grófa Schonborna. Komora mala v úmysle zvýšiť hospodársku vyťaženosť zalesnených oblastí v oblasti Mukačeva a hľadala tiež spôsob ako zvýšiť produkciu miestnych železiarní vo Fridešove v údolí rieky Viznica. Prví vystaňovalci – 7 evanjelických rodín v počte asi 30 osídlencov z obce Klenovec z oblasti slovenského Gemera – dorazili na miesto určenia v r. 1827. Kolonisti sa hneď pustili do práce. Na mieste budúcej osady, vzdalenej 6 km od Fridešova, vykľovali les a postavili si provizórne obydlia. Prvé obdobie boli osídlenci zásobovaní potravinami z Fridešova. Noví obyvatelia si želali, aby im obec pripomínala bývalý domov a preto dostala názov Nový Klenovec. V r. 1832 bol v obci založený evanjelický cirkevný zbor s vedením matriky. Ani v týchto ťažkých časoch Novoklenovčania nestrácali zo zreteľa duchovnú stránku každodenného života. Ranné i večerné pobožnosti sa konali každú nedeľu. Po večernej modlitbe sa spievala pieseň v kralickej bibliištine:

„Den nedelňi se skonává, chvalmež Boha našeho,

Toho, který nám pomáhá z dobrodiní mnohého...“

Prvá zmluva medzi panstvom grófa Františka Schonborna z Buchheimu a kolonistami bola uzavretá v r. 1830. Podľa tejto zmluvy Novoklenovčania dostali do užívania usadlosti, ornú pôdu, lúky a pasienky. Vlastníkmi pridelenéj pôdy sa stali až v neskoršom období – po urovaní kolonistického pomeru v r. 1889. V tomto roku kráľovská súdna stolica v Berehove potvrdila dohodu 58 obecných roľníkov s panstvom Schonbornovcov o odkúpení pôdy formou splátok po dobu nasledujúcich 20 rokov. Majitelia usadlostí mali každoročne splácať 11 zlatých 99

Hasiči v Novom Klenovci, foto z r. 1928

grajciarov, želiari 3 zlaté a 99 grajciarov. V rámci splátok bol každoročne pripočítaný 5% úrok.

Medzi hlavné zamestnania Novoklenovčanov patrila furmanka – doprava dreva. Kmene bukov sa zväžali na prílu do Činadijeva. Boli tiež využívané na výrobu dreveného uhlia pre železiarne vo Fridešove. Novoklenovčania z času na čas dopravovali drevené uhlie aj do Mukačeva, aby zásobili mestské rodiny. K ďalším zamestnaniam patrilo roľníctvo. Novoklenovčania pestovali žito, ovos, zemiaky, kukuricu, kapustu, konope. V obci a okolí sa darilo jabloniam, hruškám, slivkám, čerešňiam a vlašským orechom. Pracovali tu kováči a kolári, ako aj i súkenníci, ktorí spracovávali ovčiu vlnu na zhotovenie súkna. Veľa práce a povinností patrilo ženám. Starali sa o domácnosť, pomáhali pri poľných prácach a pri pestovaní a spracovaní konope. Konopné plátno bolo nepostrádateľné, lebo sa z neho šila postelňa i osobná bielizeň.

Pre Nový Klenovec bol typický kult spevu. Boli to chvíle náboženského spevu ráno, na obed i večer, ktorý sa v tamojších rodinách tradoval ešte z čias protireformácie. Piesne posilňovali spolupatričnosť rodiny i celej dediny. Veľký význam mali i jednotlivé náboženské sviatky – štvrtýždňový advent, Vianoce, spievanie kolied, Nový rok, fašiangy (masopust), Veľká noc, Turíce.

Nový Klenovec, vzhľadom na svoju pomerne odľahlú polohu, nebol svedkom revolučných udalostí rokov 1848–49. Za výnimku možno považovať krátku epizódu – bitku maďarských oddielov s rakúskym cisárskym vojskom v r. 1849 pri neďalekých Podhorjanoch, tá však do osudu obce nezasiahla. V r. 1863 mal Nový Klenovec 318 obyvateľov, obec postupne rástla. V r. 1879 bola uskutočnená výstavba novej murovanej fary, 1896 vysvätenie murovaného kostola. Treba poznamenať, že liturgie v tamojšom kostole boli za celé obdobie Uhorska vedené po slovensky, i keď v miestnej škole sa od 80. rokov 19. storočia vyučovalo po maďarsky. Počas prvej svetovej vojny došlo k mobilizácii Novoklenovčanov,

z ktorých asi desať na frontoch zahynulo. Boli tiež rekvírované oba kostolné zvony.

Významné zmeny v živote obce nastali po vzniku Československej republiky v r. 1918, ktorej súčasťou sa stala aj Podkarpatská Rus. Novoklenovčania začali voľnejšie dýchať, vymenili sa ľudia, ktorí sa starali o obecnú administratívu a poriadok. Prišiel nový notár P. Kraus – Čech, dalo sa s ním vychádzať a ľudsky pohovoriť. Po ňom v 30. rokoch minulého storočia nastúpil F. Vybíral. Pod právomoc obvodného notárskeho a matričného úradu patrili susedné obce: Nižná a Vyšná Viznica, Hrabovo, Lisárňa, Trosfance, Feledešovce, Belebovo, Kľocky a Puzňakovce.

Obec bola spravovaná obecným zastupiteľstvom na čele so starostom (v 30. rokoch J. Láskaa). Bubeník, pomocník richtára, pri pomoci bubna oznamoval obyvateľom dediny všetky dôležité správy, obecné alebo cirkevné. Ďalším zamestnancom obce bol zvonár a nočný strážnik, ktorého povinnosťou bolo zvoniť každý deň na poludnie, v čase búrok a hromobitia, ako aj v čase živelnéj pohromy. Strážnu službu vykonával po 22. hodine večer. Prechádzal každú hodinu – tam a späť – dedinou a pískaním na píšťalke oznamoval, koľko je hodín. Pozorne si všimával nočný život a bdel nad bezpečnosťou spiackej obce. V 20. a 30. rokoch mala obec aj pastierov kráv a svíň.

Pri obrábaní polí a furmankách Novoklenovčania používali zvyčajne kone, väčšinou huculské. Pri obrábaní pôdy sa sialo ručne, a to aj kururica, do ktorej sa po vzídení riadkov sadila fazuľa, tekvica a biela reďkev. Obilie sa mlátilo v humnách ručne cepami a skladovalo sa väčšinou na poválach. V 20. rokoch sa objavili mlátačky na ručný pohon. V r. 1931 si Novoklenovčania kúpili modernú mlátačku, poháňanú dieselovým motorom.

Odev miestnych obyvateľov bol jednoduchý. Ženy nosili jednoduché sukne, lajblíky. Bielizeň bola obyčajne z doma tkaného plátna. Cez zimu nosili ženy veľké vlnené šatky.

Pokračování na straně 8

Vydaté ženy nesmeli chodiť s obnaženou hlavou, obúvali sa do topánok, zriedkavejšie do číziem. Muži ešte v 20. rokoch minulého storočia muži nosili široké gaty, najmä vo všedných dňoch. Neskôr do práce nosili úzke nohavice z domáceho konopného plátna. Vo sviatok sa aj muži vypaľovali. Obvyčajne to boli tmavé nohavice, košela z domáceho plátna a tmavý lajblík. Na nohách mali obuté čierne čízy.

Obyvatelia Nového Klenovca žili i v období 1. ČSR svojším kultúrnym životom. Rádiu vlastnili nemnohí, okrem notára a učiteľa len dvaja-traja bohatší gazdovia. Do dediny dochádzalo niekoľko výtlačkov týždenníkov, cirkevníci odoberali väčšie množstvo Evanjelickeho posla spod Tatier. Celá kultúra sa robila v škole a v kostole. No napriek každodenným starostiam sa Novoklenovčania vedeli radosť z každodenného života, ktorý im ponúkal dosť príležitostí (svadby, krštenia, posedenia pri páraní peria, cirkevné sviatky), ktorých sa v hojnej miere zúčastňovali obyvatelia dediny.

Medzi významnejšie udalosti obce v predvojnovom období patrila návšteva generálneho biskupa evanjelickej cirkvi dr. J. Janoška 30.8.1924. Ku storočnici osídlenia obce poslal pozdravný list prezident T. G. Masaryk, ako aj gróf Schonborn. Nový Klenovec postihli i nešťastia – do histórie obce sa v r. 1930 smutne zapísal požiar. Napriek obetavému zásahu hasičov zorelo a bolo poškodených 28 domov a bez prístrešia zostalo 130 ľudí. Žiadosť zástupcov obce zemskej prezident v A. Rozsypal prijal s porozumením a vyčlenil 50.000 Kč na okamžitú pomoc. Čs. Červený kríž zriadil v obci núdzovú kuchyňu a poskytol pre obyvateľov obce 60 metrických centov kukurice.

Veľmi pozitívnu úlohu v Novom Klenovci zohral od r. 1928 správca obecnej školy T. Kováč, skromný typ národovca a buditeľa. Po jeho príchode bola miestna škola rozšírená škola na dvojtriedku. T. Kováč pomohol založiť úverové družstvo, prispieval do časopisov Slovenská jednota, Evanjelický posol i do evanjelických kalendárov. Ďalší učiteľ P. Horský, pôsobiaci v obci v rokoch 1930-1934, bol vynikajúci pedagóg. Spolu so žiakmi vytvoril ochotnícky divadelný krúžok. Na tomto mieste je potrebné zdôrazniť, že kultúrnemu a národnému rozvoju Nového Klenovca významne prispeli aj vynikajúci evanjelickí kňazi – J.V. Hroboň, J. Krčméry a E. Lukáč.

Po štátoprávných zmenách v r. 1945 obyvatelia Nového Klenovca využili možnosť optácie a požiadali sovietske i čs. orgány o vysťahovanie do ČSR. Nebolo to ľahké, ale – podarilo sa! Začiatkom mája 1947 dva vlaky odviezli na Slovensko 775 obyvateľov Nového Klenovca a 66 obyvateľov slovenských rodín z Fridešova, Šelestova a Nižnej Viznice, spolu 171 rodín v počte 841 osôb. Po dohode s presídľovacím úradom v Bratislave sa väčšina presídľencov sa rozhodla usídlieť sa v okolí Tornale v obciach Kráľ, Chanava, Abovce, Číž kúpele, Lenka, Valice, Skerešovo, Rumince a Chrámeč. Tým bola ukončená 120 ročná história slovenského osídlenia v Novom Klenovci.

(S využitím publikácie J. Turisa Kronika bez konca a spomienok jeho brata z Trnavy)

VLADIMÍR KUŠTEK

Jak jsme předali Sovětskému svazu Podkarpatskou Rus – Karpatskou Ukrajinu

Dne 2. listopadu 1938 se v zámku Belvedere ve Vídni konala Vídeňská arbitráž, podle které byla mj. jihozápadní část Podkarpatské Rusi včetně Užhorodu a Mukačeva postoupena ve dnech 5.–10. listopadu 1938 horthyovskému Maďarsku. Poté v polovině března 1939 Maďarsko okupovalo i zbytek Podkarpatské Rusi (s tichým souhlasem nacistického Německa) a země byla přejmenována na Kárpátalja (Podkarpát).

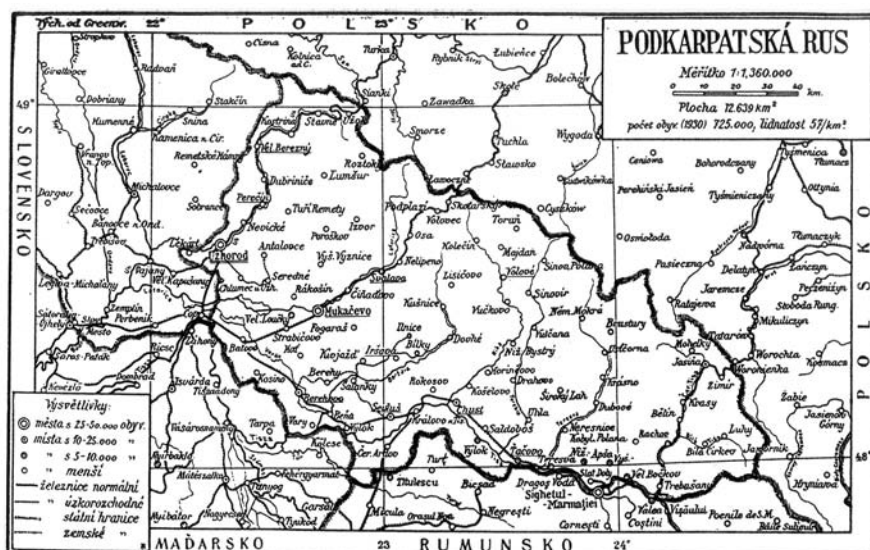
Začátkem čtyřicátých let prezident Beneš v exilu prohlásil, že po válce může PR patřit buď Československu nebo Sovětskému svazu (zřejmě měl na mysli provedení demokratického referenda o státoprávním uspořádání tohoto území za účasti všech obyvatel Podkarpát; ne tedy rezoluce z účelové svolávaných shromáždění vybraných občanů, jak to na podzim 1944 prováděli místní komunisté za pečlivého dohledu agentů NKVD a politických pracovníků Rudé armády).

Československo-sovětská smlouva o přátelství a vzájemné pomoci podepsaná v Moskvě 12. 12. 1943 otázku Podkarpatské Rusi neřešila. Stalin však 18. 12. 1943 řekl, že bude vrácena Československu. „Uznali jsme předmnichovské hranice ČSR a tím je vše jednou provždy vyřešeno.“ Dne 8. 5. 1944 byla pak v Londýně podepsána „Dohoda o poměru mezi čs. správou a sovětským vrchním velitelem po vstupu sovětských vojsk na čs. území“. Obě vlády se dohodly, že bude zřízena funkce čs. vládního delegáta pro osvobozené území, který povede správu těchto oblastí dle čs. zákonů, bude tam organizovat čs. brannou moc a přizpůsobovat činnost místních úřadů okamžitým potřebám sovětského velitele. V létě 1944 čs. představitelé žádali, aby se osvobození

PR zúčastnilo i čs. vojsko v SSSR. Tento čs. požadavek však zůstal nezodpovězen. Sovětské představitelé se zřejmě obávali, že by podkarpatské Rusiny v čs. uniformách mohli pro ně nepříznivě ovlivňovat veřejné mínění na PR po neblahých zkušenostech, které získali před vstupem do čs. vojska v SSSR v sovětských pracovních táborech. Dne 18. 10. 1944 vstoupila karpatskými průsmyky na území PR Rudá armáda – 4. ukrajinský front pod velením gen. Petrova, aby po 10 dnech obsadila prakticky bez bojů celou Podkarpatskou Rus (27. října 1944 vstoupila RA do Užhorodu, což bylo v Moskvě oslavováno vítězným ohňostrojem).

Předtím byla dekretem prezidenta Beneše 3. 8. 1944 ustavena Prozatímní správa osvobozeného území, jejímž vedením byl pověřen ministr londýnské vlády František Němec a členy byli gen. Hasal/Nižborský, Prokop Drtina, Hála, Uhlíř, Laušman a Valo. Jako poradce a zástupce PR byl jmenován ppor. Ivan Turjanica (1901 – 1955), osvětový důstojník čs. vojska v SSSR a agent NKVD (předválečný podkarpatský komunist, původním povoláním kominík). Tato delegace přijela 27. 10. 1944 do Chustu, kde ministr Němec vydal příští den proklamaci, v níž ohlásil zřízení svého úřadu a vytýčil bezprostřední úkoly: ustavit národní výbory, obnovit čs. ozbrojené síly, zajistit obecný pořádek a bezpečnost, očistit veřejný život od nepřátelských živlů a uvést do chodu všechny orgány a instituce nutné pro normalizaci poměrů.

Hlavní politruk IV. ukrajinského frontu gen. Mechlis oficiálně předal správu pěti podkarpatských okresů (Chust, Ťačevo, Rachov, Sevluš a Volové) do rukou čs. vládní delegace. Pole čs. působnosti bylo omezeno sovětskými orgány pouze na východní část PR se zdůvodněním, že západní část PR je

dosud válečnou zónou. V neděli 29. října 1944 se v Chustu konalo slavnostní shromáždění, kde všichni řečníci (včetně I. Turjanici) především děkovali Sovětskému svazu a Stalinovi za osvobození, ale také vyjadřovali věrnost ČSR. Brzy se však na Podkarpátí objevily první komplikace. Začalo to celkem nevinně sporem o přímé rádiové spojení čes. delegace s londýnskou vládou – nebylo totiž gen. Petrovem, velitelem IV. ukrajinského frontu povoleno. Pokračovalo to sovětskými obstrukcemi vůči čes. mobilizační vyhlášce a nábořem „dobrovolníků“ z řad místních obyvatel do Rudé armády. Dále se rušily již zvolené národní výbory s čes. zaměřením a ustanovovaly nové s prosovětským zaměřením. Od 5. 11. 1944 se začaly svolávat v mnoha obcích schůze, kde se poprvé objevilo téma odtržení Podkarpatské Rusi od ČSR a připojení této země k sovětské Ukrajině.

V Mukačevu bylo 19. 11. 1944 vyhlášeno založení Komunistické strany Zakarpatské Ukrajiny – prvním tajemníkem se stal Ivan Turjanica. A přesně o týden později se opět v Mukačevu sešel za účasti 600 delegátů 1. sjezd Národních výborů Zakarpatské Ukrajiny (v předsednictvu seděl i plk. L. Brežněv, hlavní politruk 38. armády). Účastníci přijali Manifest o „opětovném“ sjednocení ZU se sovětskou Ukrajinou (nikdy předtím nebylo území PR součástí jakéhokoli ukrajinského státu). Byla ustavena Národní rada Zakarpatské Ukrajiny v čele s Ivanem Turjanicou, který 1. 12. 1944 předal ministru Němcovi rezoluci sjezdu o vystoupení Zakarpatské Ukrajiny ze svazku s ČSR a zároveň i ultimátum požadující, aby čes. delegace do tří dnů opustila zemi. To ministr Němec odmítl poukazem na platnost dohody z 8. 5. 1944. Dne 5. 12. 1944 se NR ZU usnesla o přerušení veškerých styků s čes. vládní delegací i s čes. velitelstvím osvobozeného území. Ministr Němec uznal 8. 12. 1944, že jeho pobyt na PR nemůže být nijak užitečný a odletěl do Moskvy. Na přechodnou dobu pak přiletěl ministr Němec do Mukačeva znovu 16. 1. 1945, aby uzavřel s NR ZU modus vivendi, ale po neúspěšné snaze ministr Němec s celou čes. vládní delegací odcestoval o dva týdny později do Košic, čímž definitivně skončil pokus o působení čes. administrativy na PR.

Epilog celé tragické situace se odehrál až po skončení 2. světové války. V Moskvě byla dne 29. 6. 1945 za přítomnosti Stalina podepsána smlouva mezi ČSR a SSSR o odstoupení Podkarpatské Rusi – Zakarpatské Ukrajiny Sovětskému svazu. Představitelé Zakarpatské Ukrajiny k podpisu pozvání nebyli – smlouva je příznačně označována za rusínský Mnichov (O nás – bez nás). Nikdy se už nedovíme, zda si ve chvíli podpisu této smlouvy Stalin připomněl svoje slova z prosince 1943 o uznání ČSR v jejích předmnichovských hranicích. Zřejmě mu nečinilo žádné potíže obrátit o 180 stupňů, když se „pracující lid Zakarpatské Ukrajiny v rezolucích z účelově svolaných schůzí tak vehementně dožadoval opětovného spojení se svojí matkou – sovětskou Ukrajinou“, jak hlásala tehdejší sovětská propaganda. V srpnu 1945 prezident Beneš podepsal dekret o zbavení obyvatel PR čes.

občanství. Tento dekret vyvolal pobouření mezi příslušníky 1. čes. armádního sboru podkarpatského původu. Proto byl vydán k dekretu dodatek, který dovoloval těmto vojákům a jejich rodinným příslušníkům optovat pro čes. státní občanství.

Tečkou pak bylo 22. 11. 1945 schválení uvedené smlouvy o odstoupení Podkarpatské Rusi Prozatímním národním shromážděním ČSR. Tento akt byl protiústavní, protože čes. prozatímní parlament nevzešel ze svobodných voleb a tudíž neměl právo vzdávat se jakékoli části čes. území. Smlouva pak byla ratifikována Prezidiem Nejvyššího sovětu SSSR dne 27. 11. 1945. SSSR si toto území přisvojil pouze mocenským nátlakem a vojenskou mocí, tedy protiprávně. Navíc území kolem Čopu (141 km²) patřilo Slovensku. A tak po 2. světové válce bylo Československo jedinou vítěznou mocností v Evropě, která v důsledku těchto událostí – „díky“

s 11 km² území, čímž rozloha Zakarpatské Ukrajiny celkově dosáhla 12.753 km².

Význam strategické polohy Podkarpátí: v mezidobí mezi oběma světovými válkami zajišťovalo toto území spojení ČSR s Rumunskem, což v rámci Malé dohody (ustavené 16. 2. 1933) snižovalo nebezpečí obnovy velkého Maďarska (maďarský iredentismus). Po 2. světové válce to byla pro SSSR a dnes to je pro Ukrajinu brána do Evropy – Zakarpatská oblast sousedí se čtyřmi členskými státy Evropské unie.

V současnosti má Zakarpatská oblast Ukrajinské republiky rozlohu 12.753 km² s 1.241.887 obyvateli (v r. 2006), z čehož téměř 70% jsou Rusíni (resp. původní slovanští obyvatelé), 210.000 etničtí Ukrajinci a Rusové (kteří do země přišli po r. 1945), 170.000 Maďaři, dále Rumuni, Slováci a Němci. Více než 100.000 podkarpatských Židů a četní Romové byli za 2. světové války deportováni

SSSR – přišla o nezanedbatelnou část svého předválečného výstředního území bez jakékoli územní kompenzace.

Dohrou byl i mimořádný zájem o čes. občanství mezi obyvateli regionu. Celkem bylo podáno 23.168 žádostí o čes. občanství, tzv. opčních prohlášení. Sovětské úřady dělaly neustálé potíže zájemcům o čes. občanství a Ivan Turjanica dokonce osobně kontroloval výjezdové dokumenty, aby co nejvíce omezil exodus optantů ze země. Nicméně uvedené počty zájemců o vystěhování mluví samy za sebe.

A tak se Podkarpatská Rus – nedílná součást ČSR od září 1919 – stala jako Zakarpatská Ukrajina od podzimu 1944 de facto a od podzimu 1945 de iure součástí SSSR a po jeho rozpadu v r. 1991 Ukrajinské republiky. Navíc se v r. 1945 v důsledku hraničních úprav v oblasti Čopu ještě rozrostla o 141 km² slovenského území. Dodatečně pak byla v dubnu 1946 vrácena ČSR obec Lekárovce

do nacistických vyhlazovacích táborů a tam zlikvidováni. Na Podkarpatskou Rus se jich po válce vrátil jen nepatrný zbytek, ale mnozí z nich se brzy nato natrvalo odstěhovali. Také z předválečných 20.000 obyvatel české národnosti zbylo v zemi jen pár stovek. Většinou museli svoje bydliště opustit na začátku maďarské okupace v letech 1938 – 1939. Navíc po r. 1945 optovalo pro čes. občanství více než 23.000 původních slovenských obyvatel PR a vystěhovalo se do ČSR.

Dne 1. prosince 1991 se po rozpadu SSSR konalo v Zakarpatské oblasti referendum o příštím státoprávním uspořádání tohoto území. 78% voličů hlasovalo pro samosprávu se zvláštním statutem v rámci Ukrajinské republiky. Bohužel od té doby se na tomto území v tomto ohledu nic nezměnilo – zůstalo jen při onom hlasování z r. 1991. Zakarpatská oblast je nadále jen jednou z 24 oblastí Ukrajinské republiky a údajně je oblastí nejchudší.

FRANTIŠEK HRONÍK

Život späť s Podkarpatskou Rusou

Dokončení z č. 2/2014

Jednu noc sa nad zajateckým táborom zjavili sovietske bombardéry. Nastal zmätok. Vasil' Zozulák ho využil a podarilo sa mu utiecť. Cesta trvala vyše týždňa, zväčša šiel pešo, len sem-tam ho odviezol nejaký povoz. Až sa dostal do Ploskanovice, kde bol predtým učiteľom a riaditeľom školy a kde bývala jeho manželka s trojma malými deťmi.

Tu nadviazal spojenie s Československým partizánskym oddielom Rusína. Ako názov prezrádza, jeho veliteľom bol Vasil' Rusín. Náčelníkom štábu Ivan Stender, major Červenej armády a komisárom mladý drevorubač Ivan Fabricij. Úlohou oddielu bolo likvidovať nepriateľské sily, organizovať partizánske hnutie na Podkarpatskej Rusi a pripravovať obyvateľstvo na príchod Červenej armády.

– Oddiel tvorí devätnásť príslušníkov. Preto treba získavať nových spolubojovníkov z miestnych obyvateľov, ako aj zbrane a odev, – oboznámil ho veliteľ oddielu Vasil' Rusín so situáciou. Od toho dňa s učiteľskou legitimáciou chodil vo dne, v noci po okolitých dedinách a osadách. V Podhorianoch bratom Popovičom, obidvaja boli učители, povedal, aby organizovali všetkých, ktorým možno veriť. Poradil im, aby navštívili aj horára Ivana Féhera v Ploskanovici.

Do oddielu sa mu podarilo získať asi tisíc mužov zo Svaľavského, Iršavského a Mukačevského okresu. Keď o niekoľko dní prišiel k horárovi Féherovi, ten sa chytil za hlavu a povedal mu. – Čo to robíš? Chlapov máme už dosť, len im chýbajú zbrane, ale mám dobrú správu, do lesného závodu v Činadijive na slepú koľaj odstavili s prázdnyimi vagónmi aj jeden plne naložený vagón s ručnými granátmi. Tam treba ísť.

Po zotmení sa skupina partizánov oddielu postarala, aby čo najskôr vyprázdnili tento vagón. Do rána odnášali granáty na partizánsku základňu. Keď ich zráтали, potešilo ich to – získali 240 granátov.

Treba pripomenúť jednu z jeho najnebezpečnejších príhod. Bol to jeho štvordňový pobyt vo väzení, a to vo vlastnom, presnejšie v školskom byte v Ploskanovici. V noci po porade štábu dobrovoľne súhlasil, že pôjde do Mukačeva, aby sa dozvedel, kde sa nachádza prísne utajovaný nepriateľský muničný sklad. Spolubojovníci mu radili, aby so sebou zobral aspoň dvoch ochrankárov, ako aj revolver a ručné granáty. Rázne to odmietol.

– Môže mi to len uškodiť. Veď na každej križovatke a na moste sa nachádzajú čaty okupantov. Nedokážem zlikvidovať desiatky vojakov. Nejdem do boja, ale na prieskum. Ak ma zastavia, nenájdu u mňa – okrem učiteľskej legitimácie – nič podozrivé a pustia ma, – namietal.

Len čo sa ocitol na okraji lesa a pod horu zbadal prvé domy Ploskanovice, zrazu vyskočilo spoza trnkového kríku s namierenými puškami päť maďarských vojakov. Ich veliteľ s revolverom v ruke zval: – Kezeket fel! (Ruky hore!)

Poslúchol ho. Zatiaľ čo veliteľ prehliadal učiteľove vrecká, zbadal, že v menších zákopoch a za kríkmi sa nachádzajú podobné skupiny

*Tank T-34
čs. vojenského
armádneho sboru
v SSSR nese název
„Podkarpatský
partizán“.*

Foto archiv

vojakov. Pochopil, že Ploskanovica je celá obkľúčená.

– Kto ste? A kde ste a načo ste tak zrána chodili?

Som riaditeľ školy v tejto dedine. Hľadám pomocnícu v domácnosti. Mám tri malé deti a manželka sa musí veľmi obracať, aby stihla domácnosť i starostlivosť o deti.

Veliteľ chvíľu neveriacky prezeral učiteľskú legitimáciu, nakoniec prehodil:

– Tak choďte! Ale z domu nemôžete urobiť ani krok. Máme zlú skúsenosť z Ukrajiny. Učiteľ sa tváril, že je s nami, a nakoniec sa ukázalo, že je „vezír“ (vodca) partizánov!

Na gánku sa zjavila učiteľova manželka, Elena Zozuláková. Zbledla od ľaku, len–len že nespadla. V škole sa ubytoval štáb jednotky maďarských okupačných vojsk, deň a noc učiteľa ochraňovali strážne. Starosta dediny štyri dni od obyvateľov zbieral maslo, vajíčka, chytal sliepky a prinášal ich do školy, kde učiteľova manželka ich šklbala, varila, smažila...

Bolo osem hodín večer a jesenná tma zahľadla dedinu a okolité lesy. Zahučali lietadlá a tmú začali pretínať svetlice. Učiteľ vzal za ruky dve malé dcéry a povedal manželke: – Vezmi aj najmladšiu dcéru a utekajte do pivnice.

Počuli výkriky: – Hurá! Vpred! – Čoraz bližšie sa ozýval treskot sálv, výbuchy ručných granátov a cvakot pušiek. Obkľúčenie honvédov sa „stratilo“ do rána z dediny. Len na chodbe školy zostali debničky s nábojmi. Nasledova-

lo radostné zvítanie so svojimi, mocné objatia, stisky rúk...

Vasil' Zozulák sa zúčastnil na mnohých riskantných partizánskych bojoch na Podkarpatskej Rusi. Trvali do polovice októbra 1944, keď postup Červenej armády sa zrýchlil a vojská 4. ukrajinského frontu pod velením genplk. O. Petrova ovládli hlavné karpatské hrebene a priesmyky. Zlomili odpor na „Línii Arpada“ a začali oslobodzovať Podkarpatskú Rus, východnú časť medzivojnového Československa, neskôr mestá a dediny Slovenska, Moravy a Čiech.

Mnohí občania Podkarpatskej Rusi boli partizánmi alebo príslušníkmi 1. československého armádneho zboru. Všetci bojovali za oslobodenie Československa. Boli presvedčení, že aj po vojne budú žiť vo svojej rodnej vlasti. V dôsledku Štalinovej požiadavky a rôznych nečestných rozhodnutí predstaviteľov Československa a Sovietskeho zväzu boli podvedení a Podkarpatská Rus sa stala Zakarpatskou Ukrajinou, súčasťou ZSSR.

Na zlikvidovanie maďarskej honvédskej okupácie a oslobodení Podkarpatskej Rusi mal nemalý podiel aj môj otec Vasil' Zozulák, učiteľ a riaditeľ školy, odvážny protifašistický bojovník, zástupca komisára partizánskeho oddielu Vasiľa Rusína, po vojne redaktor, spisovateľ a vedúci vydavateľstva.

Pätnásteho mája tohto roku uplynulo dvadsať rokov od smrti Vasiľa Zozuláka.

MAGDALÉNA LAVRINCOVÁ

V Brně byl otevřen řeckokatolický kostel

V neděli 5. října byl slavnostně otevřen a vysvěcen řeckokatolický kostel sv. Josefa v Josefské ulici v Brně. Vysvěcení provedl apoštolský exarcha Ladislav Hučko. Původně římskokatolický kostel byl v roce 1994 kvůli problémům se statikou, které zavinilo budování stoky pod Josefskou ulicí, uzavřen a odstojen. V roce 2010 jej řád voršilek daroval řeckokatolické církvi, která jej začala opravovat. Přestože opravy ještě nejsou zcela ukončeny, kostel již zůstane v provozu a jako řádný farní kostel nahradí doposavad užívaný kostel Maří Magdaleny, který si brněnští řeckokatolíci půjčovali od římských katolíků. Bohoslužby se konají každou neděli. **red**

* **Sdružení inteligence Rusínů Slovenska** uspořádalo v Bratislavě další besedu z cyklu Setkání u Dunaje. Pozvání na ně přijala novinářka a spisovatelka **Magdaléna Lavrincová**. Přednesla přednášku věnovanou 70. výročí připojení Podkarpatské Rusi k Sovětskému svazu. Július Molitoris pak představil tvorbu paní Lavrincové. Součástí večera byly i filmové projekce.

* Ve Svidníku proběhly vzpomínkové **akce k 70. výročí Karpatsko-dukelské operace**. Zúčastnili se jí i představitelé slovenské vlády a armády. V rámci oslav se uskutečnil i přelet vojenských stíhaček.

* **Jednání Kulatého stolu Rusínů Slovenska** proběhlo 4. října v Prešově. Zástupci Rusínů se na něm mimo jiné dohodli na tom, že budou jednat s dalšími národnostními menšinami na Slovensku. Cílem je společný postup při prosazování národnostního zákona a obecně vzájemná spolupráce.

* Internetový portál **rusyn.sk** přináší další **portréty významných Rusínů z pera prof. Ivana Popa**. Tentokrát řeckokatolického kněze, pedagoga a obrozeneckého činitele Viktora Dobrjanského (1816–1860). Spolu s bratrem se stal spoluvůdcem rusínského národního programu. Účastnil se vypracování politického programu, který předpokládal sjednocení Rusínů Uherské Rusi, východní Haliče a Bukoviny v jednu provincii v rámci habsburské monarchie.

* Další portrétovanou osobností je **Josif Decamellis**, původem Řek, mukačevský řeckokatolický biskup. Žil v letech 1641–1706.

* Portál také přináší výňatky z knihy prof. Popa **Malé dějiny Rusínů**. Zabývají se historií národa a území Podkarpatské Rusi do 5. století a postavením a činností Rusínů v období první světové války.

* **Ne haňte, ne haňte rusjkych ludej!**

– tak se jmenuje báseň Alexandera Pavloviče, kterou také najdeme na internetových stránkách **rusyn.sk**.

* **Projekt Čemerica III** navazuje na dvě etapy zkoumání a poznávání dějin Rusínů. Chce především povzbudit samotné Rusíny k používání rusínštiny. Výzkumy ukazují, že asi 40 procent těch, kteří doma mluví rusínsky, se k této národnostní menšině oficiálně nehlásí. Projekt odstartoval první etapou v roce 2011, vloni pokračoval druhou a teď přichází třetí etapa. Vedle Rusínů cílí samozřejmě na všechny ostatní s tím. Mimo jiné seznamuje s dějinami, kulturou a jazykem rusínského národa. Sborník realizovaného projektu Čemerica 2013 si můžete stáhnout z adresy [/data/files/543_zbornik-cemerica-2013.pdf](#)

* V rámci projektu vznikl i internetový **kurs rusínštiny** (eLearning rusínského jazyka). Najdete ho na stránkách **rusyn.sk**.

* **Sdružení molody.rusyny** uskutečnil 18. října rusínskou veselici. S podtitulem Rusyny i Horehron v DK Zerkalovyj haj v Petrzalce. O zábavu se postaraly lidová hudba Borievka a folklorní soubor Ruthenia. Nechyběly fotoateliér, pohoštění a tombola.

* **8. Mezinárodní bienále lemkovské/rusínské kultury** se uskutečnilo v polské Krynici s bohatým vzdělávacím i kulturním programem. Setkání, zábavy, koncerty a programy věnované Rusínům proběhly mimo jiné i v Košicích nebo Prešově.

* **Proč podle vás neučí rodiče své děti rusínsky?** Na toto téma uspořádal portál **rusyn.sk** anketu. Hlasující vybírají z několika možností: 1) bojí se, že si děti neosvojí spisovnou slovenštinu 2) stydí se v komunikaci s dětmi používat rusínštinu 3) považují rusínský jazyk za méněcenný 4) necítí potřebu, aby jejich děti ovládaly rusínštinu 5) brání tomu

legislativní důvody. V době uzávěrky tohoto čísla našeho časopisu hlasovalo přes 1.200 lidí a nejvíce hlasů dostala možnost pod číslem 1).

* **V obci Ladomirová** v okrese Svidník byl **vysvěcen zrestaurovaný dřevěný kostelík**. Chrám svatého Michala Archanjela pochází z roku 1742, je národní kulturní památkou a je zapsán v Seznamu světového dědictví UNESCO. Byl postaven bez jediného hřebíku.

* **Ladomirová oslavila šestisté výročí svého vzniku**. V rámci oslav byli vyznamenáni ti, kteří se o obec a její rozvoj zasloužili.

* **Archeologický výzkum** v Prešově odhalil několik obydlí pravděpodobně prvních obyvatel tohoto místa z pravěku i středověku. Nalezené předměty budou podrobeny dalšímu zkoumání, část z nich možná obohatí sbírky Krajského muzea v Prešově.

* **Kněz Peter Soroka** – známý z filmu Osadné – popisuje v knize Svätohorský deník své zážitky z cest po řeckém ostrově Atos. V knize píše například o životě tamních mnichů i způsoby obrany ostrovanů před přílivem turistů.

* **Rozdělený národ** – Rusínská Americká Rus – tak se jmenuje studie Grigorie Mironova, kterou v rusínštině najdete na portálu **rusyn.cz**.

* Najdete tu i **kapitoly z dějin prešovského Divadla Alexandra Duchnoviče**, jediné rusínské profesionální scény na Slovensku. Jeho předchůdce, Ukrajinské národní divadlo, bylo založeno v roce 1945. Nějakou dobu mělo divadlo činohru i operu, vznikl tu folklorní soubor PUES. V 80. letech 20. století začala ukrajinštinu nahrazovat rusínštinou. Přispěli k tomu místní, kteří se dožadovali her ve svém mateřském jazyce. Jméno Alexandra Duchnoviče dostalo divadlo v roce 1990.

top

* **Soubor Skejušan** vystoupil na Dnu národnostních menšin 13. září 2014 na Starém náměstí v Sokolově. Jeho vystoupení bylo součástí tradiční Hornické pouti. Po představení se konalo milé posezení na pozvání majitele místní pivnice Sergeje Pajtáše

* **Selavi – Emigrantova píseň**, legendární představení mezinárodního souboru Farma v jeskyni se po letech vrátilo na pražská jeviště. Hrál se na konci října na několika pražských scénách. Unikátní divadelní inscenace vedoucího souboru Viliama Dočolomanského měla premiéru před 12 lety. Vypráví o slovenských, vesměs rusínských emigrantech, vracejících se na začátku minulého století domů z Ameriky; představení, které se proslavilo po celém světě, předcházelo výzkum ukrajinských a rusínských písní. Inscenace je velmi aktuální i dnešních dnech.

* **Na Mezinárodním kolokviu** o národnostních menšinách v Domě národnostních menšin, který pořádal 8.–9. října 2014 Ústav pro soudobé dějiny, zazněly zajímavé přednášky a diskusní vystoupení o menšinách v Lotyšsku, Rusku a České republice. Hovořilo se i o

Rusínech: Zdenko Maršálek přednesl referát Rusínů i v československé zahraniční armádě za druhé světové války, A. Pilátová vystoupila s příspěvkem Rusínů v Česku i ve světě.

* **Den Rusína**, celodenní kulturní program uskutečnilo v Liberci sdružení Rusínů.cz – Ru-

sínská iniciativa. Součástí akce v libereckém Kulturním a společenském centru byla mj. výstava fotografií, workshopy (lidová řemesla), promítání filmů, diskuse, ochutnávka tradičních pochutin u hudby.

red

KRÁTCE ODEVŠAD

Foto archiv

Родный край

Додаток до новинки Podkarpatská Rus

Не люб свій народ
зато, же є славный,
але зато, же є теій.

Александр Духовиц

Andy Warhol ці Андрійко Вархола?

Недавно 6. Августа минуло 86 років од дня народжіння Андї Варгола. Звыкли сьме собі называти го великым Русиньом, родаком. В Словакїї є по нїм назва улиця, школа, ці Музей модерного умїня в Межілабірцях, а в Мікові (роднім селї єго родичів) є по нїм названий і фестивал. Но знаме досправды хто був Андї Варгол? Дакоты бы може знали повісти, же єго родиче походили з маленького села Мікова коло Межілаборец, дакотры бы повіли, же є

границі з Мадярськом, місце, де є похована, нам не є знаме). Андрійко скоро няк не був в контакті зо своїм отцєм (Андрій Вархола умер 15.мая 1942), а так выштыкы старости пали на голову мамы Юлії. Вічна старість о сына сї вела скоро до крайности, малому Андрійкови задавала „роботу“ як кебы був дївков, а не сыном. Андрійко як маленький часто слухав мамини повіданя о старій землі (о Краю — термін, который Русины хоснова-

тами пообїді ходив на години умїня в Carnegie Museum of Art. Школу докінчїв уж перед своїма сімнадцятїма народенинами.

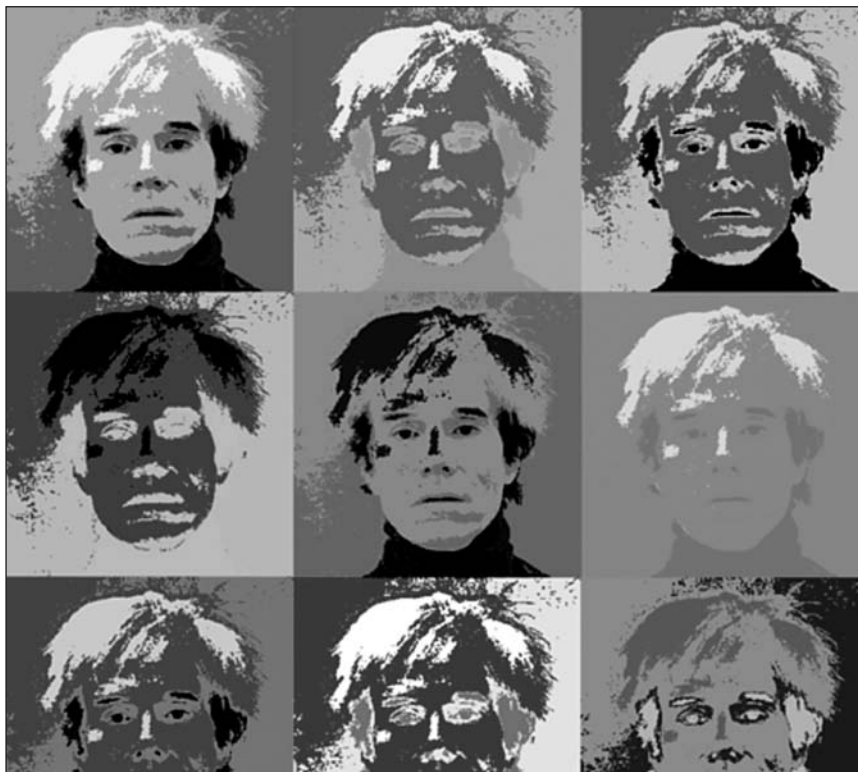
В септембрі в року 1945 Андї зачав ходити на Carnegie Institute of Technology (днесь Carnegie-Mellon University). Школне было заплачене з того, што мав нашпорене отець. Велє штудентів в першїм рочнику были войновы ветераны, котры ся повертали, были о штири аж пять років старшы од нєго. В літі року 1946 міджі першым і другим рочником ходив Андї з братом Павлом по околиці Пітсбургу і по сусїдніх містах а з мотора продавали овочину і зеленину. Андї тых продавав, а сем-там рїсував скїцы хотаря і креслив портреты, котры даколи продавав фурт тым самым купуючїм. Тоты єго рїсуны му помогли, зато бо собі міг заплатити школне на Carnegie Technology і на другый рік. Пізніше сї уж сам був способный зафінанцовати школу, аж поки сї не скінчїв.

Кїдї ся Андїго просили, што думать робити по скінчїню школы, даколи одповїдав, же хоче быти учїтелєм умїня у верейній школьній сїстемі. Но в третїм і четвртїм рочнику на Carnegie Technology зачав думати і над їнакшїма можностяма, што бы хотїв далше робити. Было то од часу, кїдї раз робив в обходїм домї Джозефа Горна. Асї за пятьдесят центів на годину аранжував выклады обходу, облївав фігурины. Приходив на то, же любить чїтати модны часописы про жены. Замїряв ся на свій способ жывота і пробудило ся у нїм дожывотне, екстравагантне чувство про моду.

Дитиньство і молодїсть до значной міры овплївнили умельця. Рецїдїва нервового колабсу, захваты епілепсії, котры на нєго приходили все в першый день літніх вакацій (фурт з одступом єдного року в осмім, девятїм і десятїм року жывота), го притисли цілы дні перележати в постели зо своїв наймїлішов бабіков Чарлі, слухати радїє, вирізувати папірєвых хлопиків, котры красні клав під заголовок.

Як вісемнадцять рочный першый раз приходить до Нью Йорку. Кїдї пришов до Нью Йорку, в літі року 1949 Ендрыю Варгола (таке было єго офіціалне мєно) і з приятелєм-сокласником Філіпом Перластайн, такой собі зачали переходити інзерцію аґентур і часописів, жебы їм вказали свої портфолїя в надїї, же дістануть роботу слободных ілюстраторів і дїзайнерів. Процес глядана работы був часто про непробойного Андїго великов трапезов. Glamour був єден з першых часописів, котры му дали роботу. Тїна С. Фредерік, умельцка редакторка, была тотя, котра му дала не лем роботу, но єден з єго творів (Orchestra) сї і купила, зато бо ся сї міцно залюбив. Быв то рїсунк (єден з тых пару, на котрых ся сохранив підпис „Андре Варгола“), на котрїм было велє музыкантів зо струновыма і дыховыма інштрументами, з великыма округлыма головами. Потїм сї змїнив мєно на Андї Варгол (Andy Warhol).

Першы місяці в Нью Йорку жыли Андї і Філіп в квартелю зо зимовы водов, без облаку, з трїма малыма хыжками, такой коло Tompkins Square Park, в сусїдстві пере-

представителєм і основателєм умельцкого смєру поп-атр, великый умелець, котрого познать цілый світ, але што далше?

Андї Варгол ся народив 6. августя 1928 в Пітсбургу в Америцї, в родинї Русинів Андрія Вархолы і Юлії Вархолвой, родженої Завацкой, як наймолодша четвєрта дїтина. Властным мєном ся клівав Андрій Вархола, в перепісї до анґлицького языка Ендрыю Варгола. Родичі художника ся выстїгували до США за роботов з русиньского села Мікова коло Межілаборец з тогданїшого Ракуско-Угорьска. Єго отець Андрій одышов до Америки в році 1912 а мама Юлія пішла за ним о девять років пізніше. Андї як наймолодша дїтина пережыв найвекшу часть своєго дїтиньства ведно з мамов Юліїв, зато бо скоро ціле дїтиньство хворїв (мав епілепсію). Мама ся о малого Андрійка (Андїго) міцно старала і бояла ся о нєго, тотя перегнана старостливість ся появила може і зато, бо первороджена дїтина - дївочка Йозефіна, котра ся народила їщі в Мікові, умерла в часї першой світової войны через евакуацію на дорозї на „долну землю“ (коло

ли в споїно з роднов землїв, одкы ся выстїгували), о страху з войны, о голоді і смерти, котру там стрїчали денно-денні (Андї нікда не навчївив родный край, познав го лем з бісїды своєї мамы). Вырізувала му вшєлякы образикы, вирізуванкы з папіря, співала русиньскы народны співанкы, но снажыла ся му чїтати приповідкы а повіданя і по анґлицькы, і кїдї сї было мало-што розумити. На тоты roky собі споминать єго брат Джон: „Наша мамка му часто чїтала повіданя і приповідкы по анґлицькы з русиньськым акцентом, а він їй скоро нич не розумив. Жебы сї не образив, все сї за то подякував. Уж тогды сї знав посановати.“

Дяковати тому, што нашпорив отець, а з фїнанчовых помочов старшых братів, котры уж зарабляли, наступив Андрійко на штудїя на Schenley High School в році 1942, дас штири або пять мїль од дому. Быв добрым штудентом з великов фантазїєв. Єго учїтелї го споминали як тихого непробойного, барз слупного хлопця, который був міцно блядый. Быв выборный в кресліно а за выштыкы тоты roky на середній школі, субо-

важно Українців. Кінцем літа охопили тот квартал а припли понуку The New York Times, котрый їм дозволив бывати даякий час у великїм кварталю на другім поеходу штирипоеходовой будовы на улиці 323 West 21st Street в ареалі Chelsea. Потім ся стежки приятелів розділили. В тых часах Анді переходив з кварталю до кварталю, часто мінив роботу і стяговав ся. Были то роки, кідь ся чув барз сам а надїяв ся, же кідь буде бивати з даким холем пару днів, будуть з них приятелі. Боліло го, же никто з людей коло нєго ся ку нєму нигда не озывав і не бісїдував з ним. Сам Анді повідав, же даякий час жив з сімнадцятма вшелякими людьми в кварталю в півниці на 103. улиці на Manhattan Avenue, но ани еден не був єго приятелєм. Варгол як типічний самотарь, котрый прятнув по оцінію і славі, уж як визначна особность чув стрес, кідь собі споминав на молоді роки, на то з кількима людьми ся стрітив, жив, обїдував ... но не мав ани єдного доброго приятеля, никто ся не старав до єго особного живота, никто го не хотів выслухати. Зато ся чув барз сам.

Анді Варгол міцно переживав і вшелякы одношія меджі людьми. Брав за нормалне дотримати слово і повідати правду. Нерозумив, як є можне, же люде єдно повідать і думають, а роблять друге. Барз тяжко піс приступ докторів. Не міг порозуміти, чом доктор, котрому ся сповів зо своїх проблемів, а тот обїцав, же му зазвонить, нигда то не зробив. Тото сугестівне нагваряня сі недовірія а пересвідчуваня ся о тім, же люде єуть холодны і цїганянь, го довело до того, же ся запер у своїм скромнім кварталю, де цілий час лем смотрів на телевизор. Было то скоршей утіканя, крайне рішїня своїй невротічной сітуації і ставу.

Неусвідомлена гордість і чувство даякой менейцінності у Варгола мало своє коріня іщі в дїтиньстві. На єднім боці го тягала похвала і слава, на другім боці ся вертав ку словам своїй мамкы: „Не будь дравый, но дай каждому знати, же не єсь дурак!“ Прятнув по тім, жебы ся о нєго интересовали а хвалили го, але кідь пришло на ламаня хліба, часто незнав, де ся подїти. Знав, же є неїстый і ганьблївый а мав проблем звладнути, кідь ся о нєго интересовало вещей людей. На тоту сітуацію бы найрадчей смотрив з боку як на телевизор („быти всяды, но остати боком“).

Анді Варгол комунікував умінєм. Кідь мав вербалні бісїдувати, мав великы проблемы. Мучило го, же не знав вещей языків (окрім англїйского, лем материньскый – русиньскый язык). Кідь бісїдував, в середині речїня ся затаївав, якбы не знав, што мать далей повісти. Наоко выглядаюча наївіта Варгола (даколи то выглядало аж як глупота) была лем позов. Варгола часто мукарив выслідок невротічно-надмірної контролі над собов, котра го часто ставляла до позиції наївісты аж „выполешаного блазна“.

Джон Варгола, старший брат художника, гварив, же Андіму было найліпше дома з мамов. Кідь мусив дати інтервїю, або їти меджі людей, був нервонный а не любив того робити. Кідь то робив, та лем зато, бо мусив.

Дім – хыжа, де жив Анді з матірєв (аж до єй смерті, до року 1972), двома служками і мачками, не був заряджений в типічно екстравагантні, як то было у других умельцїв поп-артистїв. Наспак, загартав ся старожытностями, гічовыма фігурками з пляцу, старым буторєм і гарабурдєм. Повідать ся, же по єго смерті, кідь ся робило списуваня єго мастку, ся за ванов в купельці нашов об-

раз Пікасса. Но скоро гічовы образы романтизму парадїли єго спалню і другы хыжы.

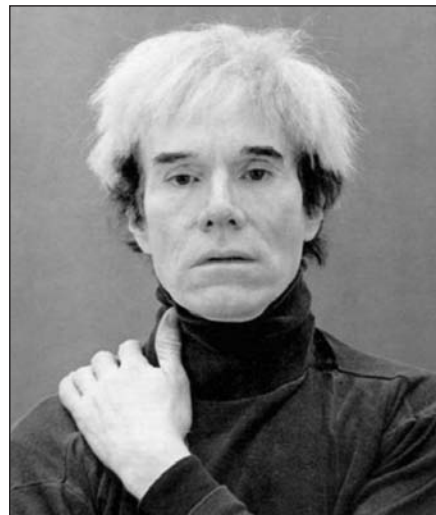
Анді Варгол умер 22. фебруара 1987 року по операції жычлїчника Нью Йорку.

В історії умїня є много особностей, котры интересовали а іщі будуть интересовати історіків і теоретіків умїня цілы стороча своєв тасмнотєв, або неяснотєв жывота і діла. Анді Варгол є єдним з них.

Алена Блыхова

Лїтература:

Kolektiv (ed.) STEPANOV, S.: Warhol E. Novi Sad: Stojkov, 2006, 180 s. ISBN 86-7742-014-2.

Pozoruhodná mise před 105 lety: Průkopníci ze Slavie v Mukačevě

Iniciátorem, hlavním organizátorem a podstatným obstaravatelem financí na tuto – jejich slovy – misi byl končící hráč fotbalové rezervy pražské Slavie a čerstvý stavební inženýr Karel Pikna (narozen 31. 10. 1883 v Praze, zaměstnan u prestižní firmy Belada). Hráči s červeno-bílými dresy odcestovali 2. srpna 1909 z Prahy propagovat fotbal a svůj klub. Nejdříve zamířili za mladíky do Kyjeva (soupeř není zaznamenán, ale podle svých zápisků slávisté vyhráli 4:1), potom se přesunuli do Lvova (opět výhra proti neoznačenému soupeři, tentokrát 7:1), aby nakonec odehráli propagační zápas na pokraji Mukačeva poblíž pevnosti Palanok (tady bývali Čechové už ve středověku, za vlády Jagellonců) a vyhráli 5:2.

Zajímavostí je, že tři slávisté oblékli výbavu soupeře a jejich řady naopak doplnili tři místní nadšenci. Všechny sedm gólů v zápase dali členové SK Slavie. Na navštívených místech borci Slavie nechali místním nadšencům pravý fotbalový míč. Vzácné foto, jež tento text doprovází, je z pozůstalosti ing. Karla Pikny; on sám padl už roku 1916 na frontách 1. světové války. Jiný účastník zájezdu Nemajer si vzal za manželku jeho sestru. Neznámý autor zaznamenal Piknovým fotoaparátem někde blízko u zahradního plotu foto vítězů i s místním hostitelem. Podle úhledného písma můžeme dešifrovat: V horní řadě zleva stojí František Jiráček, Miroslav

Pressler, Antonín Štěpánek, Theodor Richter, pak místní fotbalista Vasil Poliščuk a jeho otec Michal (patrně hostitel a hlavní organizátor zápasu); v prostřední řadě zleva nacházíme Arnošta Soukupa, Karla Piknu a Michala Galina; v dolní řadě pak zleva Fedora Savko, Antonína Holuba a Jaroslava Nemajera. Pět z těchto jmen najdeme v pozdějších letech na seznamech

činníků slavného pražského sportovního klubu. Antonín Štěpánek se na Podkarpatskou Rus vrátil a působil zde v údobí 1921–1924 ve státních službách v městě Chust. Podílel se na stavební přípravě a provozním vybavení nejvýchodnější železniční trati tehdejšího Československa.

VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ

Foto archiv

VLAJKY, ZNAKY A PEČETĚ
PODKARPATSKÉ RUSI

Již velmi dlouho se systematicky zabývám vlajkami, znaky a pečeti z celého světa. Po

dlouhé době se mi konečně podařilo napsat studii o historii vlajek, znaků a pečeti Podkarpatské Rusi. Studie nyní vyšla v Heraldické ročence 2014, kterou vydává Heraldická společnost, má

rozsah přes 100 stran a je doplněna množstvím kreseb, fotografií a barevných ilustrací. Doporučuji tuto publikaci i knihovně vaší Společnosti a členům SPPR. Příkládám na ukázkou kopii jedné dvojstrany.

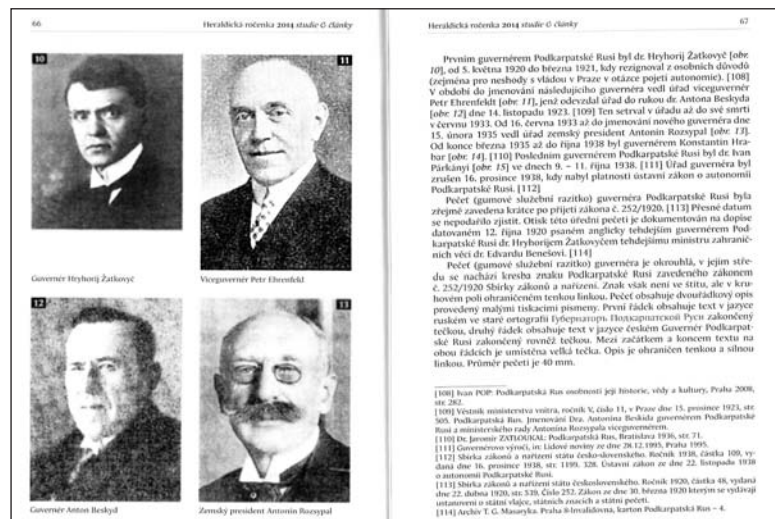
Roman Klimeš

DOKTORANDKA FILOSOFICKÉ
FAKULTY O ŠKOLSTVÍ

Jsem Ukrajinka, doktorandka katedry českých dějin na Filosofické fakultě UK v Praze a píšu disertační práci společně s prof. Janem Rychlíkem na téma Vývoj školství a kultury na Podkarpatské Rusi v období 1918–1938. Četla jsem některé vaše materiály a chtěla bych s vámi spolupracovat.

Mgr. Julia Delibaltova

(S magistrou Delibaltovou jsme se setkali na zářijové mezinárodní konferenci o Podkarpatské Rusi, kde přednesla velmi kvalitní příspěvek o podkarpatoruském školství. Spolupráci s tak invenční a vzdělanou autorkou velice uvítáme. Red.)

Krok za krokem Užhorodem i Prahou

Když jsem opouštěl letošní dubnovou valnou hromadu ve Vocolově ulici, zamyslel jsem se nad posláním našeho spolku. Lidi v každé podobné instituci spojuje nějaký zájem – nás sbližuje vztah k vzdálené zemi pod Karpatami, i když se od sebe lišíme důvody, proč se tam rádi vracíme. Rozumíme si i s těmi, kterým zůstává v paměti jen jako jedna z turistických destinací; někteří jsou navíc přilákáni vyslechnutými vzpomínkami o prvorepublikové tradici českých starousedlíků ve společné republice. Tito noví návštěvníci jsou však ochuzeni vzpomínkami zakladatelů české menšiny, která do zdejší dlouholeté zaostalosti vdechla nový civilizační život. Svědci tohoto utěšeného procesu přeměny starého za nové se ještě spolu scházejí a předávají své zážitky další generaci. Tato hrstka pamětníků mluví s hrdosí o historii naší republiky, k níž patří nehynoucí zásluha čs. vlády o budování nového Užhorodu, mého rodiště. Neškodilo by zamyslet se nad instalací pamětní desky s popisem krátké historie o čs. spoluprádnutí v této zemi. U busty TGM v Užhorodě by to bylo turisticky přitažlivé a poučné pro všechny strany.

Pamětník Užhorodu musí mít radost především z toho, že se po letech setkává se stejně zachovalou částí starého města, jaké před desítkami lety opustil. Zaujme ho nenásilný přechod od původního města k výstavbě nové části zvané Galago, postavené Čechy především pro úřednictvo. Domy působí i po tři čtvrtě století moderně a majestátně, jsou oslavou vkusné a poctivé české architektury. Ve výstavbě této městské části vidím nenásilné vývojové splynutí různých stavebních etap. Líbí se mi ona pozvolnost budování symbolizující přítomnost různých režimů: maďarského vládnutí v městě pod

Kalvárii přes stopy československého soužití až po stavební rozvoj za sovětsko-ukrajinského panování.

Jako v každém městě, i v Užhorodě najde zasvěcený návštěvník místa hovořící o historii posledního století. Při pohledu na budovu bývalého županátu promítne se mu historie uplynulého století, kdy nastal dějinný zlom související i s touto budovou. Básnický řečeno, stojí před vámi „porodnice“, v níž se po první světové válce zrodilo připojení Podkarpatské Rusi k ČSR. Zde došlo k prvnímu oficiálnímu setkání Rusínů s Čechoslováky. Budova slavnostního vyhlášení státu, v němž byla Rusínům otevřena cesta k politiko-sociálnímu znovuzrození.

Nezávzádně však v této zemi plná svoboda, dokud nebude umožněno na této budově zřídit pamětní desku hlásající, kdo se zasloužil o příznivější tvář podkarpatoruských dějin!

Náš poutník se pak ocitá před vznosnou katedrálou, která již z dálky jakoby střežila starobylé budovy pod sebou. Z útrobu chrámu znějí sborové zpěvy umocněné zvuky varhan; tyto velebné tóny doprovázejí očarovaného návštěvníka až k velkolepé synagoze. V nastalém tichu je vhodná chvíle pohroužit se do rozjímání nad historií této stavby. Jak nezesmutnět nad tímto nýmým svědkem lidské zloby – zůstal tu sirotek bez svých umučených dětí. O několik desítek metrů dál kráčející pamětník pohládí pohledem skromnou nízkou budovu nynějšího loutkového divadla – zde se kdysi setkávali naši krajané, v tomto divadelku se sžívali s novým prostředím. A pohledem přes řeku Už se zasněně zahledí do zeleně parku, kde stávala socha TGM.

S nemenším rozechvěním se toulám kon-

činami druhé mé lásky – Prahy. Se vzrušením vnímám přehlídku lidských výtvorů, každý z nich je originálním uměleckým dílem. Plný zážitek se dostaví, procházím-li Prahou brzy ráno, kdy ještě turisté podřimují. Mám přitom představu nahé krásy, u které lze jen v tomto stavu plně zhodnotit její půvaby a přednosti. Jen taková Praha, bez nánosu davů, může popustit uzdu představám, jak tudy šla staletí. Proti usdlým domorodcům je občasný návštěvník Prahy ve výhodě, že pořád objevuje něco nového. Zavítá-li někdo na jednodenní návštěvu našeho hlavního města, nemůže vynechat trasu od nádraží přes Karlův most k Rajske zahradě na Hradě, s případnou návštěvou nějaké výstavy; ale potom už na nádraží starostlivě hledí na hodiny. A já nemoudře láteřím na čas, který mi opět nedovolil ubrat jedno z bílých míst, kterých, je, žel, na mapě Prahy pro jejího milovníka takové množství, že je za jeden lidský věk neobsáhne. Takhle si ovšem nepostesklet jen náš lokální patriot. Poslyšte, jak o Praze básní někteří slavní cizinci, např. Guillaume Apollinaire: *V achátech Svatovítských zřítíš zděšen své vlastní rysy Na smrt jsi smuten byl v ten den kdy sebe v nich objevil jsi...*

A R. M. Rilke u vytržení nad krásou Prahy veršuje:

*Vstříc večeru den tiše splývá
a z Hradčan zasněně se dívá...*

Věřu, toto město si zaslouží, abychom se rozloučili v stejném poetickém duchu:

*Tvůj sen jsem s tebou, Praho, snil
I dovol dnes, vzpomínaje mrtvých,
kameny tvoje vděčně políbil.*

JAN ROMAN